



รูปแบบงานช่างวัดหน้าพระธาตุ ต.จักรสีห์ อ.เมือง จ.สิงห์บุรี

โดย

นางสาวปัทมา จูเจีย

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

รูปแบบงานช่างวัดหน้าพระธาตุ ต.จักรสีห์ อ.เมือง จ.สิงห์บุรี

โดย
นางสาวปัทมา จูเจีย

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

STYLISTIC STUDY OF WAT NA PHRATHAT, SING BURI PROVINCE

By

Pattama Jujica

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Art History

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

50107310 : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

คำสำคัญ : วัดหน้าพระธาตุ

ปัทมา จูเจีย : รูปแบบงานช่างวัดหน้าพระธาตุ ต.จักรสิทธิ์ อ.เมือง จ.สิงห์บุรี. อาจารย์ที่
ปริกษาการค้นคว้าอิสระ : ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม. 88 หน้า.

วัดหน้าพระธาตุ ต.จักรสิทธิ์ อ.เมือง จ.สิงห์บุรี เป็นวัดร้างที่ไม่ปรากฏประวัติที่แน่ชัด
หลักฐานที่พบในปัจจุบันที่สามารถศึกษาได้คือ เจดีย์ประธานที่ยังคงรูปแบบที่สมบูรณ์ ส่วนวิหาร
อุโบสถ รวมทั้งเจดีย์ราย ชำรุดและเหลือเพียงฐานทั้งสิ้น จึงทำให้ไม่สามารถระบุรูปแบบที่ชัดเจน
ได้ รวมทั้งการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมของวัดแห่งนี้ก็มีไม่มากนัก จึงเป็นแรงบันดาลใจให้
ทำการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์แก่คนที่สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษามุ่งเน้นในเรื่องของการตรวจสอบรูปแบบของงาน
สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ปรากฏในวัดหน้าพระธาตุ รวมทั้งรูปทรงสันนิษฐานของเจดีย์ราย
ทั้งหมด เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบและกำหนดอายุของวัดแห่งนี้

งานค้นคว้านี้ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบรูปแบบ โดยเปรียบเทียบกับรูปแบบของ
ศิลปะในสมัยอยุธยาที่มีความใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกันที่สุดเพื่อนำไปสู่การกำหนดอายุ

จากการศึกษาพบว่าวัดหน้าพระธาตุเป็นวัดเก่าที่มีการก่อสร้างมาตั้งแต่อยุธยาตอนต้น
โดยดูจากรูปแบบของการวางแผนผังที่ตรงกับแบบแผนในสมัยอยุธยาตอนต้น ส่วนเจดีย์ประธาน
และเจดีย์รายนั้นได้มีการก่อสร้างขึ้นในช่วงอยุธยาตอนกลาง โดยกำหนดอายุได้ตั้งแต่ช่วงต้นของ
ศตวรรษที่ 20 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนที่จะมีการทิ้งร้างไปในที่สุดซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจาก
สถานการณ์ความไม่สงบเพราะมีศึกสงครามเกิดขึ้น

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปริกษาการค้นคว้าอิสระ

50107310 : MAJOR : ART HISTORY

KEY WORD : WAT NA PHRATHAT

PATTAMA JUJIEA : STYLISTIC STUDY OF WAT NA PHRATHAT, SING BURI PROVINCE. INDEPENDENT STUDY ADVISOR : PROF. SANTI LEKSUKHUM, Ph.D. 88 pp.

Wat Na Phrathat, Singburi, was the abandoned temple that has no record of its history. The major Pagoda, housing the main Buddha image, was the only construction that was still in good condition whereas Sanctuary, Chapel, and minor Pagodas were remaining evidences. Since there were few studies of Wat Na Phrathat, it was not only interesting for conducting the research but also useful for further research information.

The objective of the study was to focus upon investigation and analysis of the remaining evidences in architectural design, artistic form, and aging identification

The methodology of this research was the investigation of design and form by investigating similarity of Ayudhya art to identify its aging.

From the designing comparison, the floor plan of Wat Na Phrathat was in the same order with other Ayudhya temples. Therefore, Wat Na Phrathat was the ancient temple, which was built during the early Ayudhya period. In addition, the results of the study revealed that the major Pagoda and the minor Pagodas were built during the mid Ayudhya period from early 20th until late 22th centuries. It was assumed that they became the remaining evidences and were abandoning because of the war since then.

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระ เรื่องรูปแบบงานช่างวัดหน้าพระธาตุ ต.จักรสีห์ อ.เมือง จ.สิงห์บุรี ฉบับนี้เริ่มต้นมาจากการถ่ายทอดวิชาความรู้ การเอาใจใส่ดูแลให้คำปรึกษา และชี้แนะแนวทางต่าง ๆ ของคณาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม ผู้ให้ความรู้และปูแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยอยุธยา ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการค้นคว้าอิสระในหัวข้อดังกล่าว รวมทั้งให้คำปรึกษา ชี้แนะ ตรวจสอบและช่วยแก้ไข ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ที่ช่วยให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ รวมทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชษฐ ดิงสัญชลี ที่ช่วยปูพื้นฐาน ปลุกฝังความรู้ ความคิด ในการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะ

ขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยาทุกท่านที่ช่วยเหลือในเรื่องของข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานบุรี จ.สิงห์บุรีทุกท่าน ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลและถ่ายภาพโบราณวัตถุต่าง ๆ

ขอบคุณเจ้าหน้าที่จากบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ให้การดูแลในระหว่างการศึกษาและกรุณาตรวจสอบความเรียบร้อย ขอขอบคุณบิดา-มารดา ครู-อาจารย์ทุกท่านที่ได้ดูแล ปลุกฝังความรู้ ความคิดในการศึกษาที่ผ่านมา สุดท้ายเพื่อน ๆ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจตลอดมา จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญแผนผัง.....	ฎ
สารบัญลายเส้น.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
สมมุติฐานของการศึกษา.....	2
ขอบเขตการศึกษา	3
วิธีการศึกษา.....	3
2 ข้อมูลทั่วไปและงานศึกษาที่ผ่านมา	4
ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน	4
งานศึกษาที่ผ่านมาและองค์ประกอบของโบราณสถาน	5
3 รูปแบบของวัดหน้าพระธาตุ	13
แผนผัง	13
ลักษณะทั่วไปของแผนผังสมัยอยุธยา.....	13
อยุธยาตอนต้น	13
อยุธยาตอนกลาง.....	16
อยุธยาตอนปลาย.....	18
ลักษณะแผนผังวัดหน้าพระธาตุเปรียบเทียบกับแผนผังในสมัยอยุธยา	
ตอนต้น	20
เจดีย์ประธาน.....	21
รูปแบบเจดีย์วัดหน้าพระธาตุเปรียบเทียบกับเจดีย์ในสมัยอยุธยา.....	21
พระพุทธรูปในซุ้มจระนำ	34
พระพุทธรูปในซุ้มด้านทิศเหนือ	34

บทที่	หน้า
พระพุทธรูปในซุ้มด้านทิศใต้.....	38
พระพุทธรูปในซุ้มด้านทิศตะวันตก.....	39
เจดีย์ราย.....	42
กลุ่มที่ 1 เจดีย์รายฐานแปดเหลี่ยม	42
กลุ่มที่ไม่สามารถวิเคราะห์รูปแบบได้	42
กลุ่มที่สามารถวิเคราะห์รูปแบบได้	45
กลุ่มที่ 2 เจดีย์รายที่อยู่ในฐานสี่เหลี่ยม	48
กลุ่มเจดีย์รายฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง	48
กลุ่มเจดีย์รายฐานสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย	54
เจดีย์รายหมายเลข 4.7	54
เจดีย์รายหมายเลข 4.8 และ 4.9	68
เจดีย์รายหมายเลข 4.10	71
รูปแบบของวิหารและอุโบสถ	72
รูปแบบของวิหาร	72
กระเบื้องเชิงชายกลุ่มที่ 1 ประเภทลายดอกบัว.....	72
กระเบื้องเชิงชายกลุ่มที่ 2 ประเภทลายเทพนม	72
ลายเทพนมแบบที่ 1	72
ลายเทพนมแบบที่ 2	73
ลายเทพนมแบบที่ 3	73
รูปแบบของอุโบสถ	79
4 สรุปผลและเสนอแนะ	83
บรรณานุกรม	86
ประวัติผู้วิจัย	88

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ส่วนฐานของเจดีย์ประธานที่ก่อขึ้นออกมาทั้ง 4 ทิศ.....	23
2	มุมประธานและมุขนาบ	24
3	ปลายกรอบหน้าบันเป็นรูปมกรคายนา 5 เศียร	24
4	มุขทางขึ้นด้านทิศตะวันออก.....	25
5	ภายในมุขของวัดหน้าพระธาตุ.....	25
6	ชั้นเชิงบาตรของวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี.....	26
7	ชั้นเชิงบาตรของวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	27
8	ชั้นเชิงบาตรของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก.....	27
9	ซุ้มบัญชรวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี	28
10	ซุ้มบัญชรวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก.....	29
11	ซุ้มบัญชรวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง อ.ศรีสังขาลย์ จ.สุโขทัย	29
12	ซุ้มบัญชรวัดวรเชษฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา	30
13	ลายดอกไม้บริเวณซุ้มบัญชรวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี	30
14	ลายดอกไม้บริเวณซุ้มบัญชรวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี	30
15	ลายดอกไม้บนใบเสมา วัดเสลียง คลองสระบัว จ.พระนครศรีอยุธยา.....	31
16	ลายดอกไม้บนใบเสมา วัดหน้าถ้ำเขา จ.ราชบุรี	31
17	ลายหน้ากระดานดอกกลมสลักรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	32
18	ลายหน้ากระดานดอกกลมสลักรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	32
19	ลายดอกไม้บนบัลลังก์ วัดสมณโกฏฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา.....	33
20	พระพุทธรูปในซุ้มจระนำด้านทิศเหนือ วัดหน้าพระธาตุ.....	35
21	พระพุทธรูปในซุ้มจระนำด้านทิศตะวันออก วัดเชิงท่า จ.พระนครศรีอยุธยา...	36
22	พระพุทธรูปสำริด ศิลปะอู่ทอง 2 จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา	37
23	พระพุทธรูปในซุ้มจระนำด้านทิศใต้ วัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี	38
24	พระพุทธรูปในซุ้มจระนำด้านทิศตะวันตก วัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี	39
25	พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย จาก จ.เพชรบุรีที่ระเบียงวัดเบญจมบพิตร ฯ	40

ภาพที่		หน้า
26	พระพุทธรูปทรงเครื่องแสดงปางประทานอภัยสองพระหัตถ์ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทระเกษม.....	41
27	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.2 อยู่ทางทิศเหนือของเจดีย์ประธาน.....	42
28	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.3 และ 4.4.....	43
29	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.13 4.14 และ 4.16.....	43
30	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.17 อยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์ประธาน	44
31	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.5.....	45
32	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.12.....	46
33	เจดีย์วัดสามปลื้ม จ.พระนครศรีอยุธยา	46
34	เจดีย์ประจำมณฑลฐานไพทีของวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	47
35	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.1.....	48
36	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.6.....	49
37	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.11.....	49
38	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.15.....	50
39	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.18.....	50
40	องค์ระฆังที่ทลายลงมาที่พื้นด้านข้างของเจดีย์รายหมายเลข 4.18	51
41	เศียรพระสาวกปูนปั้น พบบริเวณด้านเหนือของเจดีย์รายหมายเลข 4.18	51
42	เศียรพระสาวกปูนปั้น พบบริเวณด้านทิศเหนือของเจดีย์รายหมายเลข 4.18	52
43	ลายกลีบบัวแบบที่ 1	55
44	ลายกลีบบัวจำหลักอยู่บนศิลาทรายที่วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา	56
45	กลีบบัวรูปแบบอื่นที่พบบริเวณเจดีย์รายหมายเลข 4.7.....	56
46	กลีบบัวรูปแบบอื่นที่พบบริเวณเจดีย์รายหมายเลข 4.7.....	57
47	กรอบหน้าบันแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ	58
48	กรอบหน้าบันแบบที่ 2 วัดหน้าพระธาตุ	59
49	ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ.....	60
50	ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ ลักษณะเป็นลายดอกกลม สลัปลีเหลี่ยมขนมเปียกปูน	61
51	ลายหน้ากระดานแบบที่ 2 ดอกพุดตานในลายวงกลมคั่นด้วยลายดอกบัว วัดหน้าพระธาตุ	63

ภาพที่		หน้า
52	ลายบริเวณฐานปรangkongทองคำจำลองพบจากกรุพระปรangkongวัดราชบูรณะ.....	64
53	ลายดอกไม้พบบนบัลลังก์วัดสมณโกฏฐาราม	64
54	เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศตะวันตกของเจดีย์รายหมายเลข 4.7	65
55	เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศใต้ของเจดีย์รายหมายเลข 4.7	66
56	เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศใต้ของเจดีย์รายหมายเลข 4.7	66
57	เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศใต้ของเจดีย์รายหมายเลข 4.7	67
58	พระพักตร์พระพุทธรูปอุททอง รุ่นที่ 3	68
59	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.8.....	69
60	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.9.....	69
61	องค์ระฆังที่ทาลายลงมาอยู่ที่พื้นด้านข้างของเจดีย์รายหมายเลข 4.9.....	70
62	ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.10.....	71
63	วิหารทางทิศตะวันออก สภาพพังทลายเหลือเพียงฐานและเสา.....	73
64	กระเบื้องเชิงชายลายกลีบบัว พบที่วัดหน้าพระธาตุ	74
65	กระเบื้องเชิงชายลายกลีบบัวจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา....	74
66	กระเบื้องเชิงชายลายกลีบบัวจากวัดสุรรณาวาส จ.พระนครศรีอยุธยา.....	75
67	กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมแบบที่ 1 พบที่วัดหน้าพระธาตุ	75
68	กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมพบที่วัดเจ้าปราบ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	76
69	กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมแบบที่ 2 พบที่วัดหน้าพระธาตุ	76
70	กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมพบที่วัดวรเชษฐ์ จ.พระนครศรีอยุธยา	77
71	กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมพบที่พระที่นั่งบรมยงค์รัตนาสน์ จ.พระนครศรีอยุธยา	77
72	กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมแบบที่ 3 พบที่วัดหน้าพระธาตุ	78
73	กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมพบบริเวณถึงน้ำประปาพระราชวังหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา	78
74	พระอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ถ่ายทางทิศตะวันออกเฉียงใต้.....	82

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่		หน้า
1	แผนผังวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี	12
2	แผนผังวัดพุทธไสสวรรค จ.พระนครศรีอยุธยา.....	14
3	แผนผังวัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา	14
4	แผนผังวัดพระราม จ.พระนครศรีอยุธยา.....	15
5	แผนผังวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	15
6	แผนผังวัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา	16
7	แผนผังวัดวรเชษฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา	17
8	แผนผังวัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา	18
9	แผนผังวัดบรมพุทธาราม จ.พระนครศรีอยุธยา.....	19
10	แผนผังวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี	22
11	ผังของฐานเจดีย์ประธานวัดหน้าพระธาตุ	23

สารบัญลายเส้น

ลายเส้นที่		หน้า
1	ลายดอกไม้บนบัลลังก์วัดสมณโกฏฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา	33
2	ชิ้นส่วนพระอุระพระพุทธรูปปูนปั้นพบบริเวณด้านทิศเหนือของ เจดีย์รายหมายเลข 4.18.....	52
3	ชิ้นส่วนพระวรกายพระพุทธรูปปูนปั้นพบบริเวณด้านทิศเหนือของ เจดีย์รายหมายเลข 4.18.....	53
4	รูปทรงสันนิษฐานของสถูปหมายเลข 34 วัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	53
5	ลายกลีบบัวแบบที่ 1	55
6	กรอบหน้าบันแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ	58
7	กรอบหน้าบันแบบที่ 2 วัดหน้าพระธาตุ	59
8	ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ.....	60
9	ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ.....	61
10	ลายหน้ากระดานดอกกลมสลับลีเหลี่ยมขนมเปียกปูน ที่มณฑปวัดพระราม..	62
11	ลายหน้ากระดานแบบที่ 2 วัดหน้าพระธาตุ	63
12	พระพักตร์พระพุทธรูปอุทอง รุ่นที่ 3	67
13	เจดีย์วัดมหาสมัน จ.พระนครศรีอยุธยา.....	70

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สิงห์บุรีเป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ในสมัยทวารวดี มีการค้นพบแหล่งโบราณสถานบ้านคูเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทวารวดี สืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยา สิงห์บุรีเองก็มีฐานะเป็นหัวเมืองในสมัยนั้น หลักฐานที่เป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นเมืองที่ชัดเจน คือ มีการสร้างวัดมหาธาตุขึ้นในเขตตัวเมือง เรียกว่า วัดพระธาตุเมืองสิงห์ หรือ วัดหน้าพระธาตุ

ข้อมูลเกี่ยวกับวัดหน้าพระธาตุนี้มีอยู่บ้างพอสมควร ยกตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์คราวเสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือเมื่อ พ.ศ. 2444 ไว้ว่า “พระธาตุเมืองสิงห์ ซึ่งตั้งอยู่ห่างวัดพระนอนจักรสีร์ 8 เส้น 10 วา....พระธาตุเป็นรูปปรางค์ สูงสัก 7 วา 8 วา ด้านตะวันออกเป็นพระวิหารหลวง ด้านตะวันตกเป็นพระอุโบสถ มีพระเจดีย์กลมเรียงรายไปอีกหลายองค์ ลักษณะที่ทำและอิฐที่ใช้เป็นอย่างเดียวกับวัดมหาธาตุเมืองลพบุรี”¹

ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวัดนี้ไว้ว่า

ถ้าพระธาตุเมืองสิงห์ เป็นศิลปะปรางค์แบบลพบุรี ดังทรงพระราชนิพนธ์เอาไว้หรือจะระบุให้ชัดเจนไปอีกขั้นหนึ่งว่าเป็นศิลปะปรางค์แบบปรางค์วัดมหาธาตุสุพรรณบุรี หรือปรางค์วัดพุทธไธสวรรย์ วัดพระราม วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมืองสิงห์เดิมอาจเป็นเมืองเทพนครของพระเจ้าอู่ทองเพราะหลักฐานทางโบราณคดี คือศิลปะปรางค์ดังกล่าวอยู่ในสมัยเดียวกัน คืออยู่ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทอง และตอนเหนือขึ้นไปทางหนึ่งวันตามลำแม่น้ำน้อยทางเขตเมืองสิงห์น่าจะเป็นเมืองไตรตรึงส์ ดังที่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงพระราชมติเอาไว้ในหนังสือประมวลพระบรมราชธิบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2505 , หน้า 51)²

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 คราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ เจ้าจอมมารดาโหมด (ม.ป.ท., 2465), 59 – 60.

² ขจร สุขพานิช, ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523),

จากคำกล่าวของศาสตราจารย์จรูญ สุพานิช ที่สันนิษฐานว่ารูปแบบเจดีย์ของวัดพระธาตุเมืองสิงห์น่าจะสร้างในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับรูปแบบและยุคสมัยในการสร้างของปราสาทประธาน และเจดีย์รายของวัดหน้าพระธาตุว่าอยู่ในช่วงอยุธยาตอนต้นจริงหรือไม่ เพราะถึงแม้ว่ารูปแบบโครงสร้าง รวมทั้งแผนผังที่บ่งบอกว่าอยู่ในช่วงอยุธยาตอนต้นจริง แต่ก็ไม่น่าจะถึงสมัยของพระเจ้าอู่ทอง

งานชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นในส่วนของการตรวจสอบรูปแบบของเจดีย์ประธานของวัดพระธาตุเมืองสิงห์ โดยเปรียบเทียบกับเจดีย์ทรงปราสาทองค์อื่น ๆ ในสมัยอยุธยาตอนต้น รวมทั้งการสันนิษฐานรูปแบบของเจดีย์รายเพื่อนำไปสู่การกำหนดอายุของวัดแห่งนี้

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษารูปแบบของสถาปัตยกรรมของวัดหน้าพระธาตุเพื่อนำไปสู่กำหนดอายุของเจดีย์ประธานและเจดีย์รายของวัดหน้าพระธาตุ จากหลักฐานที่หลงเหลือ เช่น พระพุทธรูป ลวดลายปูนปั้น
2. การศึกษารูปแบบสันนิษฐานของเจดีย์รายวัดหน้าพระธาตุ โดยดูจากลายปูนปั้นที่เหลืออยู่ โดยเปรียบเทียบกับเจดีย์ในกรุงศรีอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียง

สมมติฐานของการศึกษา

จากระบบของแผนผัง รูปแบบของเจดีย์ประธานและเจดีย์รายที่วัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี รวมทั้งลวดลายปูนปั้น น่าจะมีอายุไม่น้อยไปกว่าอยุธยาตอนกลาง โดยสังเกตได้จาก

1. ระบบแผนผังที่วางตัวในแนวทิศตะวันออก และทิศตะวันตก มีวิหารอยู่ทางด้านหน้า ทำวิหารยื่นล้ำเข้าไปในกำแพงแก้วและอุโบสถอยู่ด้านหลัง ซึ่งเป็นระบบของอยุธยาตอนต้น
2. เจดีย์ประธานและลวดลายประดับ คาดว่าน่าจะอยู่ในช่วงอยุธยาตอนต้น โดยดูจากรูปแบบของปราสาทที่มีมุมประธานใหญ่ และลักษณะของลวดลายก็เป็นลายที่นิยมในช่วงนั้น และถ้ามีการซ่อมแซมก็ไม่น่าจะเกินอยุธยาตอนกลาง
3. จากรูปแบบของเจดีย์ราย น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงอยุธยาตอนต้นถึงอยุธยาตอนกลาง โดยดูจากลวดลายที่พบ

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้จะมุ่งเน้นศึกษาในส่วนของเจดีย์ประธานและเจดีย์รายที่พบในบริเวณของวัดหน้าพระธาตุ โดยเน้นในเรื่องของการตรวจสอบและสันนิษฐานรูปแบบ การกำหนดอายุ โดยดูจากแผนผัง ลายปูนปั้น และองค์ประกอบอื่น ๆ เปรียบเทียบกับกลุ่มโบราณสถานที่พบใน จ.อุตรดิตถ์และจังหวัดใกล้เคียง

ขั้นตอนการศึกษา

1. เก็บข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติของเมืองสิงห์ ประวัติของวัด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บข้อมูลภาคสนาม ถ่ายภาพวัดต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการศึกษา
3. ดำเนินงาน โดยการวิเคราะห์รูปแบบของวัดหน้าพระธาตุ และเปรียบเทียบกับวัดอื่นในสมัยอยุธยาตอนต้น
4. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ในการกำหนดอายุของเจดีย์ประธานและเจดีย์รายวัดหน้าพระธาตุ
5. วิเคราะห์ข้อมูลและรูปแบบสันนิษฐานของเจดีย์รายวัดหน้าพระธาตุ
6. วิเคราะห์ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดพระธาตุเมืองสิงห์
7. เรียบเรียงและนำเสนอ

วิธีการศึกษา

1. ค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเมืองสิงห์บุรีและวัดหน้าพระธาตุ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดหน้าพระธาตุ
2. ศึกษาแบบแผนผัง สถาปัตยกรรมภายในวัด ประติมากรรม ลวดลาย ของวัดหน้าพระธาตุ รวมทั้งการสันนิษฐานรูปแบบของเจดีย์ราย
3. เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ทั้งหมดกับวัดในสมัยอยุธยาตอนต้น
4. วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำไปใช้ในการกำหนดอายุ และระบุถึงลักษณะเด่นของวัดหน้าพระธาตุ
5. สรุปและเสนอผลการศึกษา

บทที่ 2

วัดหน้าพระธาตุ : ข้อมูลทั่วไปและงานศึกษาที่ผ่านมา

1. ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน

วัดหน้าพระธาตุตั้งอยู่ที่บ้านพลับ ต.จักรสีห์ อยู่เลยจากวัดพระนอนจักรสีห์ไปเพียงเล็กน้อย แต่เดิมเรียกว่า “วัดหัวเมือง” หรือ “วัดศรียะเมือง” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดหน้าพระธาตุ”³ เชื่อกันว่าบริเวณที่ตั้งของวัดนี้น่าจะเป็นที่ตั้งของเมืองสิงห์บุรีเดิม ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเมืองเก่าที่สร้างขึ้นก่อนกรุงสุโขทัย ในราว พ.ศ. 1620 โดยพระเจ้าไกรสร ราชโอรสพระเจ้าพรหมแห่งเมืองไชยปราการ (ฝาง) เรียกชื่อชุมชนนั้นว่า “บ้านหน้าพระลาน”⁴ หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองเก่าที่มีมาก่อนสมัยอยุธยา คือ ฐานเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมเรียงกัน 3 องค์ ที่ถูกฐานของเจดีย์ประธานทับซ้อนอยู่

สืบเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้น เมืองสิงห์บุรี ก็ได้เป็นเมืองชั้นในขึ้นอยู่กับเมืองหน้าด่านทางด้านทิศเหนือคือเมืองลพบุรี⁵ แสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและอาจจะเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่พอสมควร เนื่องจากว่าได้มีการสร้างวัดหน้าพระธาตุขึ้นในเขตศูนย์กลางของตัวเมือง

จากลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมของโบราณสถานสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนต้น แต่ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้ หลักฐานที่พอกกล่าวอ้างได้คือ ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ประพาสมณฑลกรุงเก่าและมณฑลนครสวรรค์ ในปี พ.ศ. 2459 พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุ่มต์) ได้เล่าเรื่องวัดหน้าพระธาตุไว้ดังนี้

³ มหาวิทยาลัยศิลปากร, โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จ.สิงห์บุรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 19.

⁴ ขนิษฐา สุวรรณชาติ, “เยือนแผ่นดินวีรชน หอมกลิ่นดอกสาละริมฝั่งน้ำเมืองสิงห์,” อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 45, ฉบับที่ 2 (กันยายน 2547): 36

⁵ มหาวิทยาลัยศิลปากร, โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จ.สิงห์บุรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 38.

เหนือวัดพระนอนขึ้นไป 8 เส้นเศษ มีวัดพระธาตุที่คำตลาดเรียกว่า วัดท้ายเมือง ที่วัดนั้นตั้งกำแพงปูนดิน สูงขึ้นไปกว่าพื้นดินประมาณสัก 6 สอกเศษ พระธาตุเป็นรูปปรางค์ สูงราวสัก 8 วา ทางทิศตะวันออกเป็นพระวิหารหลวง ทางทิศตะวันตกเป็นพระอุโบสถ มีเจดีย์กลมเรียงรายไปอีกหลายองค์ ลักษณะการทำและอิฐที่ใช้เป็นอย่างเดียวกับวัดมหาธาตุที่เมืองลพบุรี⁶

นอกจากนั้น ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวัดนี้ไว้ว่า

ถ้าพระธาตุเมืองสิงห์ เป็นศิลปะปรางค์แบบลพบุรี ดังทรงพระราชนิพนธ์เอาไว้หรือจะระบุให้ชัดเจนไปอีกชั้นหนึ่งว่าเป็นศิลปะปรางค์แบบปรางค์วัดมหาธาตุสุพรรณบุรี หรือปรางค์วัดพุทธไสยาสรวรย์ วัดพระราม วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมืองสิงห์เดิมอาจเป็นเมืองเทพนครของพระเจ้าอู่ทองเพราะหลักฐานทางโบราณคดี คือศิลปะปรางค์ดังกล่าวอยู่ในสมัยเดียวกัน คืออยู่ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 และตอนเหนือขึ้นไปทางหนึ่งวันตามลำแม่น้ำน้อยก็น่าจะเป็นเมืองไตรตรึงส์ ดังที่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงพระราชมติเอาไว้ในหนังสือประมวลพระบรมราชธิบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2505 , หน้า 51)⁷

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดหน้าพระธาตุเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

2.2 งานศึกษาที่ผ่านมา และ องค์ประกอบของโบราณสถาน

งานศึกษาที่ผ่านมาของวัดหน้าพระธาตุ พบว่ามีเพียงแค่รายงานจากการสำรวจและทำการบูรณะของกรมศิลปากร ซึ่งในหัวข้อนี้จะยึดข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเป็นสำคัญ จากรายงานการสำรวจได้กล่าวถึงโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุไว้ว่า มีลักษณะของแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางทอดตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออกและทิศตะวันตก โดยเบี่ยงไปทางทิศเหนือประมาณ 5 องศา⁸ ซึ่งประกอบด้วย (ภาพที่ 1)

⁶ เรืองเดียวกัน, 38.

⁷ ขจร สุขพานิช, ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา (กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), 7.

⁸ รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพ มหานคร : หจก. พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 58. (อัคราณา)

เจดีย์ประธาน หมายเลข 1

พระอุโบสถหมายเลข 2

อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ประธาน มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 17 เมตร x 8 เมตร หลังคาด้านบนและผนังพังทลายลงหมด เหลือเฉพาะผนังทางด้านทิศใต้ทางด้านซ้ายของฐานชุกชีที่ถูกรากของต้นไม้โพธิ์รักษาไว้ มีบันไดทางขึ้นทางด้านทิศตะวันตกกว้าง 2.3 เมตร สูง 40 เซนติเมตร ยาว 1.15 เมตร

ทางด้านทิศตะวันออกเป็นตำแหน่งของฐานชุกชีรูปครึ่งวงกลมคล้ายเกือกม้า ยาวประมาณ 2.5 เมตร เส้นรัศมี 2.3 เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมอีกชั้นหนึ่ง เดิมมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ปัจจุบันพังทลายลงหมดแล้ว ด้านซ้ายและด้านขวาของฐานชุกชีมีแท่นฐานพระลำดับอีกด้านละ 4 องค์ ฐานเป็นรูปครึ่งวงกลมเช่นเดียวกัน มี 2 ขนาดคือ ขนาดยาว 1.4 เมตร เส้นรัศมี 1 เมตร ด้านละ 1 ฐาน และขนาดยาว 1.1 เมตร เส้นรัศมี 80 เซนติเมตร ด้านละ 3 ฐาน ตั้งอยู่ด้านหน้าของฐานพระลำดับที่มีขนาดใหญ่กว่า

บริเวณรอบอุโบสถพบแท่นฐานใบเสมาอีก 8 ฐาน ด้านทิศเหนือ และทิศใต้ ด้านละ 1 ฐาน ทิศตะวันตก 2 ฐาน มุมทั้ง 4 ของอาคารมุมละ 1 ฐาน ทางทิศตะวันออกไม่พบ

วิหารหมายเลข 3

เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ 24 เมตร x 12 เมตร มีมุขด้านหน้าทิศตะวันออก ยาว 5 เมตร สภาพของอาคารพังทลายลงค่อนข้างมาก

เจดีย์รายหมายเลข 4.1

อยู่ทางด้านเหนือของพระอุโบสถ หลักฐานที่ปรากฏเหลือเพียงชั้นซ้อนลดหลั่นกันในทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 6.70 เมตร x 6.70 เมตร เหลือความสูงประมาณ 3 เมตร ส่วนกลางถึงยอดพังทลาย เหลือเพียงแกนภายในรูปแปดแฉกแผ่รัศมีเป็นวงโค้งไม่ค่อยชัดเจนนัก แกนแต่ละแกนก่อเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมค่อๆ สอดเข้ามารวมกันที่จุดศูนย์กลางขององค์เจดีย์

เจดีย์รายนหมายเลข 4.2

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเจดีย์ประธาน เหลือเพียงฐานเจียงทรงแปดเหลี่ยมฐานด้านใต้ถูกฐานของเจดีย์ประธานทับอยู่ เหลือเพียงฐานด้านเหนือเท่านั้น เส้นผ่าศูนย์กลางของเจดีย์ประมาณ 5.7 เมตร เหลี่ยมแต่ละเหลี่ยมยาวด้านละ 2.35 เมตร ฐานเจียงสูงจากชั้นดินประมาณ 15 เซนติเมตร

เจดีย์รายนหมายเลข 4.3

อยู่ทางด้านทิศเหนือของวิหารหรือทางตะวันออกของเจดีย์รายนหมายเลข 4.2 เหลือเพียงฐานเจียงรูปสี่เหลี่ยมสูงประมาณ 15 เซนติเมตร หรือก่อเรียงอิฐ 3 ชั้น ฐานเจียงสี่เหลี่ยมคงเป็นฐานรากที่อยู่ใต้ดินรับฐานเจียงแปดเหลี่ยม เพราะฉะนั้นเจดีย์องค์นี้จึงเป็นเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมเส้นผ่าศูนย์กลาง 4.20 เมตร แต่ละเหลี่ยมยาว 1.70 เมตร หน้า 70 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร

เจดีย์รายนหมายเลข 4.4

อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์รายนหมายเลข 4.3 หรือทางด้านทิศเหนือของวิหาร สภาพหลังการขุดแต่งพบว่า เจดีย์องค์นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์รายนหมายเลข 4.3 เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่า เหลือเพียงฐานรากทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 3.50 เมตร x 3.50 เมตร สูงประมาณ 15 เซนติเมตร

เจดีย์รายนหมายเลข 4.5

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวิหาร หรือทางทิศตะวันออกของเจดีย์รายนหมายเลข 4.4 สภาพภายหลังการขุดแต่งพบว่า เหลือเพียงฐานเจียงแปดเหลี่ยม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 เมตร เหลี่ยมแต่ละด้านยาว 3.20 เมตร ฐานเจียงแปดเหลี่ยมลดชั้นอีกหนึ่งชั้น ต่อขึ้นด้วยชุกฐานบัวลูกฟักที่มีแถบบัวลูกฟักสองเส้นคาดอยู่ที่ท้องไม้ เนื่องจากฐานชุกนี้ขึ้นไปพังทลายลงทั้งหมด เหลือเพียงแกน 4 แฉก ความสูงปัจจุบันประมาณ 4 เมตร

เจดีย์รายนหมายเลข 4.6

ตั้งอยู่ห่างจากเจดีย์รายนหมายเลข 4.5 มาทางด้านทิศตะวันออก เหลือความสูงปัจจุบันประมาณ 2.80 เมตร สภาพหลังการขุดแต่งพังทลายตั้งแต่ส่วนยอดจนถึงส่วนกลาง เหลือเพียงฐานเจียงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสลดชั้นประมาณ 6.20 เมตร x 6.20 เมตร รับชุกฐานบัวลูกฟักที่มีแถบลูกฟักสอง

เส้นคาดที่ท้องไม้ ลูกฟักนั้นมีเส้นลวดขนาดเล็กเข้ามาประกอบอยู่ด้วย ด้านบนคงเหลือเพียงแกนภายในรูปแปดแฉก

เจดีย์รายหมายเลข 4.7

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์รายหมายเลข 4.6 เหลือความสูงปัจจุบันประมาณ 1.20 เมตร ส่วนฐานคงเหลือเพียงชั้นฐานเชิงเตี้ย 3 ชั้นซ้อนลดหลั่นกันในทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 3.90 เมตร x 3.90 เมตร รับชุดฐานบัวลูกฟักสองเส้นคาดอยู่ที่ท้องไม้และมีเส้นลวดเข้าประกอบไม่ปรากฏแกนภายในเจดีย์ แสดงให้เห็นว่าเจดีย์องค์นี้มีโครงสร้างในการใช้ตัวผนังรับน้ำหนักของอาคารส่วนบน

เจดีย์รายหมายเลข 4.8

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์รายหมายเลข 4.7 ความสูงปัจจุบันประมาณ 1 เมตร ลักษณะเป็นเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 4.8 เมตร x 4.8 เมตร เหลืออยู่เพียงระดับฐานเชิงและแกนภายในรูปแปดแฉก

เจดีย์รายหมายเลข 4.9

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์รายหมายเลข 4.10 หรือทางด้านทิศใต้ของเจดีย์รายหมายเลข 4.8 เป็นเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 5 เมตร x 5 เมตร พังทลายถึงระดับฐานเชิงที่ยังปรากฏแกนภายในแปดแฉกอยู่ด้านบน สภาพขององค์เจดีย์ปัจจุบันสูงประมาณ 3 เมตร นอกจากนี้ยังพบส่วนของค้ำระงังและส่วนยอดทลายอยู่บริเวณมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

เจดีย์รายหมายเลข 4.10

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์รายหมายเลข 4.9 ความสูงปัจจุบันประมาณ 1.70 เมตร สภาพปัจจุบันเหลือเพียงฐานเชิงสี่เหลี่ยมขนาด 4.80 เมตร x 4.80 เมตร รองรับเชิงกลม บัวคว่ำที่มีเส้นลวดคั่น ลักษณะบัวคว่ำคล้ายบัวคว่ำที่รับผนังวิหาร ต่อจากบัวคว่ำเป็นท้องไม้แกนด้านในไม้ค่อยชัดเจนนึกเด่นน่าจะเป็นแกนสี่แฉก พบส่วนยอดของเจดีย์ตกอยู่ทางด้านทิศตะวันตก

เจดีย์รายหมายเลข 4.11

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์รายหมายเลข 4.10 เหลือความสูงปัจจุบันประมาณ 2.50 เมตร สภาพหลังการขุดแต่งเหลือเพียงฐานเจียงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 6.20 เมตร x 6.20 เมตร ซ้อนลดหลั่นกันสองชั้น พอสังเกตเห็นชุดฐานบัวลูกฟักที่มีแถบลูกฟักสองเส้นคาคที่ท้องไม้เป็นบางด้าน เนื้อชั้นเจียง ด้านบนส่วนในทำเป็นแกนเจดีย์รูปแปดแฉก พบส่วนยอดของเจดีย์ทลายลงมายังด้านตะวันตก ประกอบด้วยฝาละมีรองรับชุดปล้องไฉน

เจดีย์รายหมายเลข 4.12

อยู่มุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้หรือทางทิศตะวันตกของเจดีย์รายหมายเลข 4.11 จากการขุดแต่งและขุดตรวจสอบรากฐานพบว่าเจดีย์องค์นี้มีลักษณะเหมือนกับเจดีย์รายหมายเลข 4.5 ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่า ตั้งแต่ส่วนกลางของเจดีย์ขึ้นไปพังลงทั้งหมด องค์เจดีย์เหลือเพียงฐานเจียงทรงแปดเหลี่ยมลดชั้น ซึ่งยังพอสังเกตเห็นชุดฐานบัวลูกฟักที่มีแถบบัวลูกฟัก 2 เส้นคาคที่ท้องไม้อยู่บางช่วงเหนือฐานเจียง ฐานเจียงมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5.8 เมตร เหลี่ยมแต่ละด้านยาว 2.5 เมตร เหลือความสูงประมาณ 2.5 เมตร นอกจากนี้ยังพบส่วนปล้องไฉนของเจดีย์ตรงบริเวณด้านเหนือ

เจดีย์รายหมายเลข 4.13

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์รายหมายเลข 4.12 หรือทางด้านใต้ของวิหาร เหลือความสูงในปัจจุบันประมาณ 80 เซนติเมตร สภาพหลังการขุดแต่งพบว่าเป็นเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3.5 เมตร เหลี่ยมแต่ละด้านมีความยาว 1.40 เมตร

เจดีย์รายหมายเลข 4.14

อยู่ทางด้านทิศใต้ของวิหารหรือทางทิศตะวันตกของเจดีย์รายหมายเลข 4.13 จากการขุดแต่งและขุดตรวจสอบรากฐานสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม มีแกนภายในรูปสี่แฉก เหลือความสูงเพียง 80 เซนติเมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5.50 เมตร เหลี่ยมแต่ละด้านยาว 2.20 เมตร

เจดีย์รายหมายเลข 4.15

ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของเจดีย์รายหมายเลข 4.11 สภาพหลังการขุดแต่งและตรวจสอบรากฐานเป็นเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 4.50 เมตร x 4.50 เมตร พังทลายถึงระดับฐาน เหลือเพียงแกนภายในแปดแฉกบนฐานเชิงลดชั้น 2 ชั้น ฐานเชิงชั้นแรกใช้อิฐหักก่อฉาบปูนสูง 10 เซนติเมตร รับฐานเชิงลดชั้นสูง 80 เซนติเมตร บนเจดีย์มีดินไผ่ใหญ่ขึ้นอยู่ 2 ต้น

เจดีย์รายหมายเลข 4.16

ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของเจดีย์รายหมายเลข 4.14 สภาพหลังการขุดแต่งเหลือเพียงชั้นฐานเชิงทรงแปดเหลี่ยมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร เหลี่ยมแต่ละด้านยาว 1.60 เมตร ชั้นเชิงสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ไม่ปรากฏแนวแกนภายใน

เจดีย์รายหมายเลข 4.17

ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของปราสาทประธาน สภาพหลังการขุดแต่งเหลือเพียงฐานเชิงทรงแปดเหลี่ยมเตี้ย ๆ ขอบฐานทางด้านเหนือถูกฐานของเจดีย์ประธานทับอยู่ด้านบนและถูกคานคอนกรีตทับทำลาย แบ่งฐานเจดีย์ออกเป็นสองส่วน เส้นผ่าศูนย์กลางของเจดีย์ประมาณ 5.70 เมตร เหลี่ยมแต่ละเหลี่ยมยาวด้านละ 2.35 เมตร ฐานเชิงแปดเหลี่ยมเหลือความสูงเพียง 15 เซนติเมตร

เจดีย์รายหมายเลข 4.18

ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ สภาพหลังการขุดแต่งและขุดตรวจสอบรากฐานพบว่ามีความสูงในปัจจุบันประมาณ 5 เมตร ขอบด้านนอกของเจดีย์พังทลายลงมาถึงระดับฐานเชิงทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 8.5 เมตร x 8.5 เมตร เหลือแกนด้านในรูปแปดแฉก ยังปรากฏฐานบัวลูกฟักที่มีแถบบัวลูกฟักสองเส้นคาดอยู่ที่ท้องไม้

กำแพงแก้วหมายเลข 5

ลักษณะแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 116 เมตร x 42 เมตร ล้อมรอบกลุ่มโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ มีช่องประตูเข้าสู่ตัวโบราณสถาน 4 ช่อง ตรงกึ่งกลางของกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกด้านละ 1 ช่อง 2 ช่องที่เหลืออยู่ตรงกำแพงแก้วด้านทิศเหนือประตูหนึ่งอยู่ตรงกับแนวที่ตรงกับจรน่านทิศเหนือของปราสาทประธาน อีกประตูอยู่ตรงส่วนท้าย

ของวิหาร มีความกว้าง 1.5 เมตร ทำย่อมุมออกมาจากแนวกำแพง ขึ้นรูปทรงด้วยการทำฐานเจียงขนาด เล็กรับบัวคว่ำแล้วจึงขึ้นแนวกำแพง มีความหนาประมาณ 80 เซนติเมตร สังเกตได้ชัดเจนตรงประตู ด้านทิศตะวันตก ที่ประตูด้านทิศตะวันออกมีร่องรอยของบันไดอยู่ในสภาพพังทลาย จากการสอบถาม ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ได้กล่าวว่าเคยเห็นบันไดทางขึ้นสามชั้นและมีซุ้มประตูโค้งด้วย ส่วนมุมกำแพง นั้นก่อเป็นมุมสามเหลี่ยมคล้ายหัวลูกศรยื่นออกมา โดยมีรูปทรงของชุดฐานเช่นเดียวกับประตูทางเข้า ปรากฏชัดเจนบริเวณมุมกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

แนวกำแพงหมายเลข 6

ตั้งขนานกับเจดีย์ประธานทางด้านทิศใต้ ห่างประมาณ 10 เมตร มีความกว้างประมาณ

1.20 เมตร เหลือความสูงประมาณ 15 – 40 เซนติเมตร ปลายด้านตะวันออกของแนวกำแพงมีการหัก มุมฉากขนานกับฐานปรางค์ประธานด้านทิศตะวันออก ห่างประมาณ 10 เมตร เข้าไปชนกับฐาน ทางด้านทิศใต้ของวิหาร มุมกำแพงมีลักษณะคล้ายกับหัวลูกศรย่อมุม ส่วนประกอบด้านทิศตะวันตกมี แนวทะลุเข้าไปด้านใต้ของกำแพงแก้วหักเป็นมุมฉากวิ่งไปทางทิศเหนือขนานห่างจากเจดีย์ประธาน ประมาณ 30 เมตร วางเรียงตัวอยู่ในแนวได้กำแพงแก้วทิศตะวันตก หลังจากนั้นหักเป็นมุมฉากอีกช่วง วางเรียงตัวได้กำแพงแก้วด้านทิศเหนือ ห่างประมาณ 10 เมตร แล้ววกกลับมาทางทิศใต้วางเรียงตัว ด้านล่างของกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกปีกเหนือ และส่วนหนึ่งของกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกปีก เหนือจึงขาดช่วงไป บางช่วงของแนวกำแพงมีการทำเป็นกระเปาะย่อมุมยื่นออกมาคล้ายรูปเครื่องหมาย บวกย่อมุม 4 แห่ง 2 แห่งแรกอยู่ตรงแนวกำแพงด้านทิศใต้ตรงกับจรณะนำทิศใต้ของเจดีย์ประธาน และ อยู่ใกล้กับเจดีย์รายหมายเลข 4.18 มีแนวตรงกับด้านหลังของพระอุโบสถ แห่งหนึ่งอยู่ใกล้กับวิหาร อีก แห่งหนึ่งอยู่ตรงแนวกับจรณะนำทิศเหนือของเจดีย์ประธาน



แผนผังที่ 1 แผนผังวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี (1.ปรางค์ประธาน , 2.อุโบสถ, 3.วิหาร, 4.เจดีย์หมายเลข 4.1, 5.เจดีย์หมายเลข 4.2, 6.เจดีย์หมายเลข 4.3, 7.เจดีย์หมายเลข 4.4, 8.เจดีย์หมายเลข 4.5, 9.เจดีย์หมายเลข 4.6, 10.เจดีย์หมายเลข 4.7, 11.เจดีย์หมายเลข 4.8, 12.เจดีย์หมายเลข 4.9, 13.เจดีย์หมายเลข 4.10, 14.เจดีย์หมายเลข 4.11, 15.เจดีย์หมายเลข 4.12, 16.เจดีย์หมายเลข 4.13, 17.เจดีย์หมายเลข 4.14, 18.เจดีย์หมายเลข 4.15, 19.เจดีย์หมายเลข 4.16, 20.เจดีย์หมายเลข 4.17, 21.เจดีย์หมายเลข 4.18, 22.กำแพงแก้วหมายเลข 5, 23.กำแพงแก้วหมายเลข 6)

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 479. (อัดสำเนา)

บทที่ 3

รูปแบบของวัดหน้าพระธาตุ

1 แผนผัง

1.1 ลักษณะโดยทั่วไปของแผนผังในสมัยอยุธยา

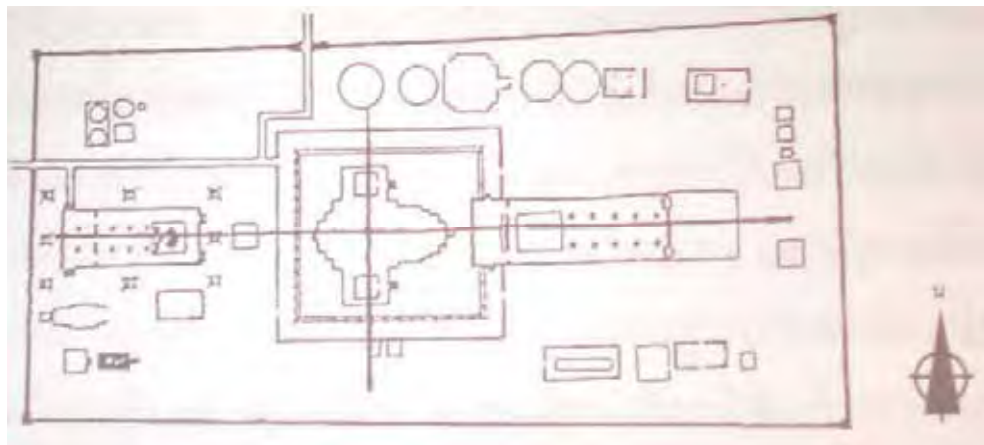
เพื่อความสะดวกในการจำแนกรูปแบบของแผนผังจึงขออธิบายลักษณะของรูปแบบของแผนผังในแต่ละสมัยดังต่อไปนี้

สมัยอยุธยาตอนต้น

ลักษณะของแผนผังในสมัยอยุธยาตอนต้นจะมีระเบียบแบบแผนที่เห็นได้ชัด คือ เจดีย์ประธานซึ่งนิยมสร้างเป็นทรงปรางค์ มีระเบียงคดล้อมพื้นที่เป็นบริเวณโดยเฉพาะ หลังคาระเบียงคดเป็นโครงไม้มุ่งกระเบื้องจึงชำรุดทลายลงจนหมด พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในระเบียงคดด้านตะวันออกคือวิหารหลวง ท้ายวิหารหลวงยื่นล้ำแนวระเบียงคดเข้ามาในบริเวณของเจดีย์ประธานด้านตะวันตกของระเบียงคดคืออุโบสถ ด้านหน้าของอุโบสถอยู่ทางทิศตะวันตกและมักมีขนาดเล็กกว่าวิหารหลวง⁹ ส่วนเจดีย์บริวารจะเรียงรายอยู่รอบนอกของระเบียงคด ถัดออกมามีกำแพงล้อมรอบเป็นขอบเขต¹⁰ ซึ่งลักษณะของแผนผังในสมัยอยุธยาตอนต้น ยกตัวอย่างเช่น วัดพุทธไสยาสน์ วัดมหาธาตุ วัดพระราม วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น (แผนผังที่ 2-5)

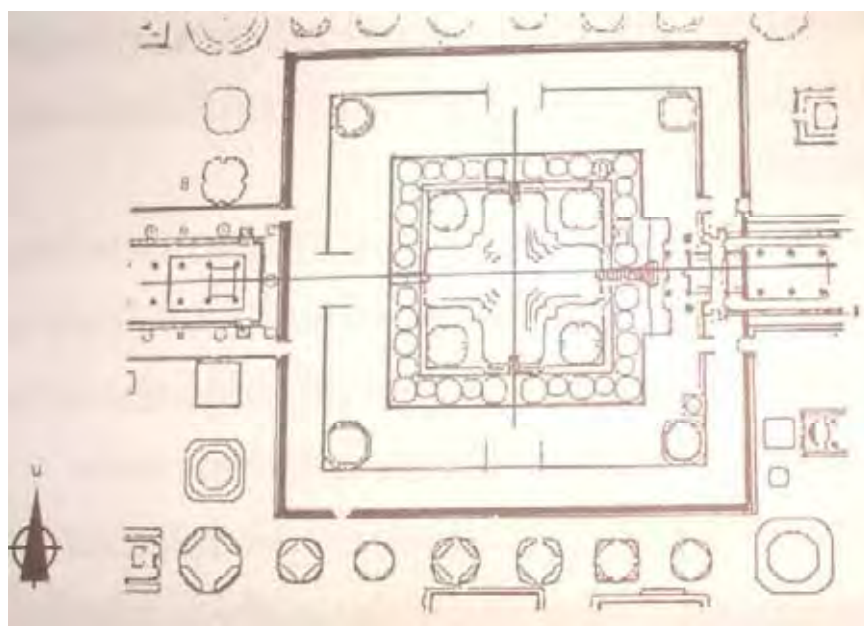
⁹ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 42 - 43.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 43.



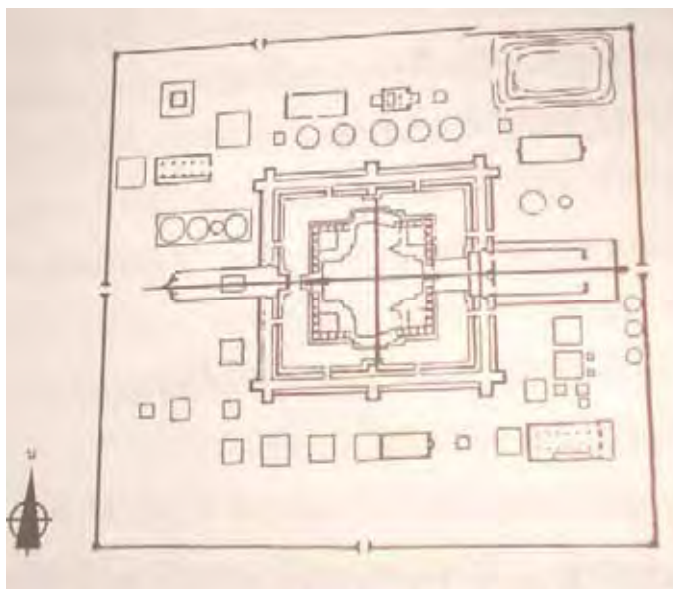
แผนผังที่ 2 แผนผังวัดพุทธไสสวรรค จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 44.



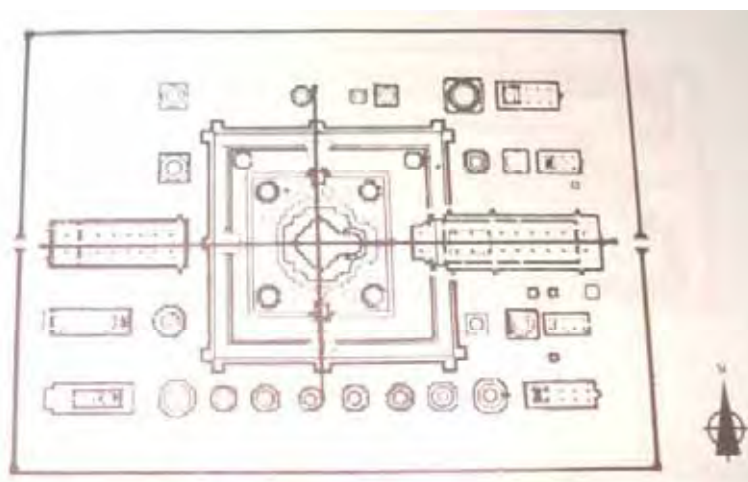
แผนผังที่ 3 แผนผังวัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 44.



แผนผังที่ 4 แผนผังวัดพระราม จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 44.

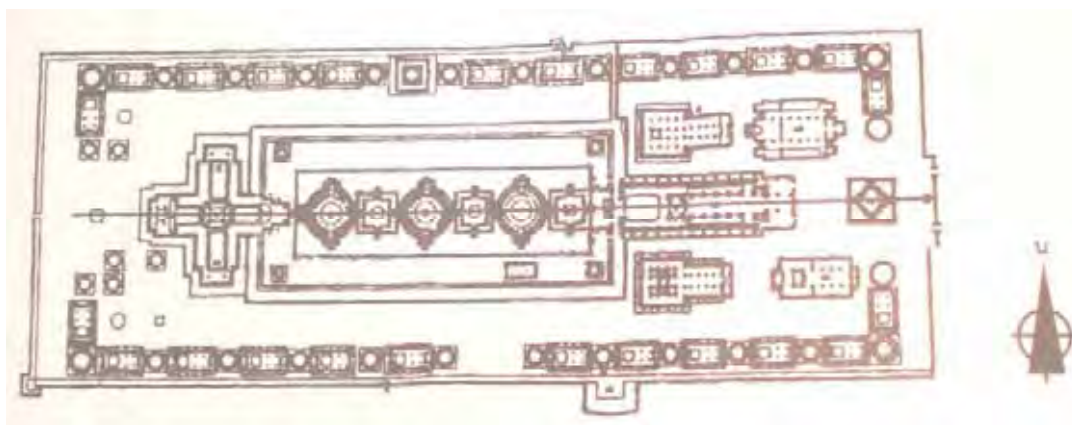


แผนผังที่ 5 แผนผังวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 45.

สมัยอยุธยาตอนกลาง

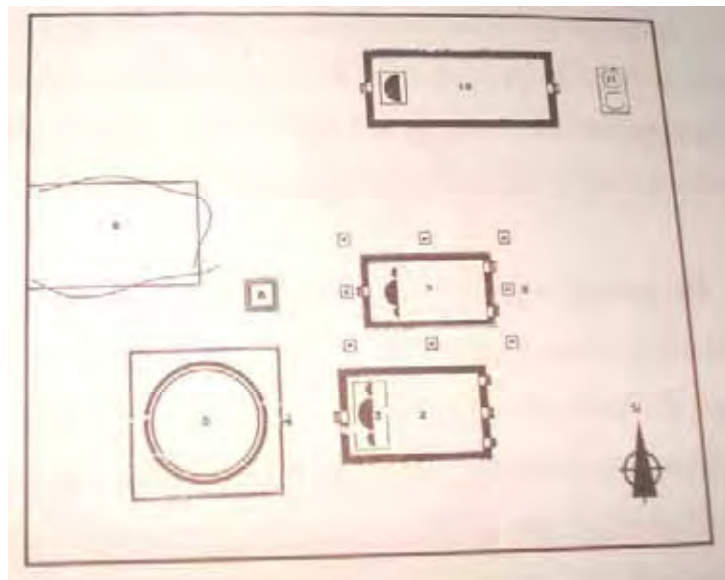
ในช่วงอยุธยาตอนกลางการสร้างเจดีย์ประธานและเจดีย์รายเริ่มแสดงให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนด้วยขนาดของการสร้างเจดีย์ประธานที่มีขนาดย่อมลงต่างจากความสำคัญของเจดีย์ประธานในสมัยอยุธยาตอนต้นที่จะแสดงให้เห็นชัดเจนว่ามีฐานะเป็นเจดีย์ประธานด้วยขนาดที่ใหญ่กว่าเจดีย์องค์อื่น ๆ ภายในวัดค่อนข้างมาก แต่ในอยุธยาตอนกลางบางวัดเริ่มทำเจดีย์ขนาดย่อมเป็นเจดีย์คู่อยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางแผนผังในลักษณะเจดีย์ประธาน ซึ่งจากการสร้างเจดีย์ขนาดย่อมลงนี้คือแนวโน้มสำคัญที่จะระบุชัดเจนไม่ได้อีกต่อไปว่าเป็นเจดีย์ประธานหรือไม่ อีกทั้งการก่อเจดีย์ขนาดย่อมและขนาดเล็กไว้คู่กันทางด้านหน้าหรือด้านหลังของอุโบสถนี้เป็นความนิยมที่เห็นได้ชัดเจนในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยไม่ปรากฏว่ามีการสร้างเจดีย์ประธานขนาดใหญ่อีกต่อไปภายในแผนผัง ส่วนอุโบสถมีความสำคัญมากขึ้นภายในแผนผังในสมัยอยุธยาตอนกลางด้วยการสร้างขึ้นควบคู่กับเจดีย์ประธานในลักษณะเดียวกับวิหาร¹¹ แผนผังของอยุธยาตอนกลาง ยกตัวอย่างเช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดวรเชษฐาราม วัดวรเชตุเทพบารุง จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น (แผนผังที่ 6 – 7)



แผนผังที่ 6 แผนผังวัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 46.

¹¹ ปัทมา วิจิตจรูญ, “การศึกษาแผนผังในสมัยอยุธยาในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”(วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), 551.

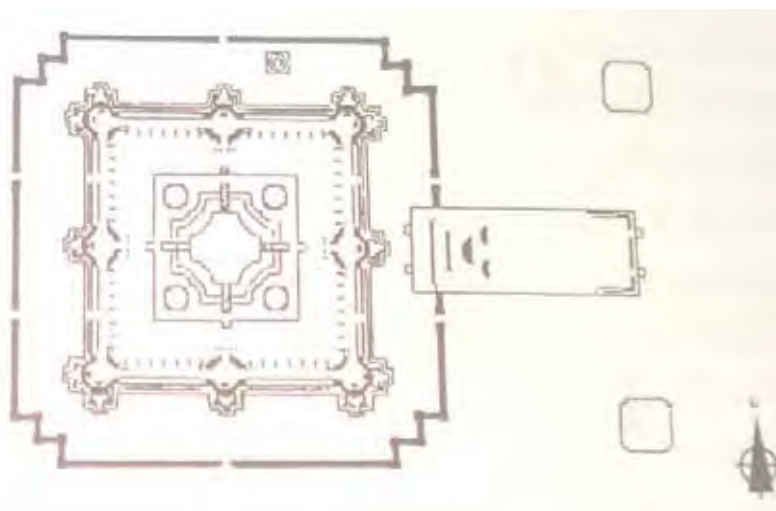


แผนผังที่ 7 แผนผังวัดวรเชษฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 47.

สมัยอยุธยาตอนปลาย

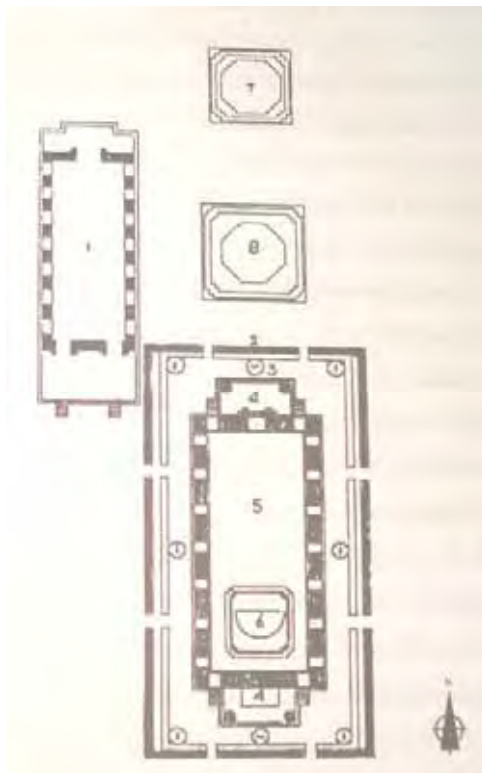
การจัดวางแผนผังเริ่มเปลี่ยนจากอยุธยาตอนต้นและอยุธยาตอนกลาง ความสำคัญของเจดีย์ประธานลดลงมาก ความนิยมในการสร้างเจดีย์หลังวิหารเริ่มหมดลงเพราะไม่ปรากฏว่ามีการสร้างเจดีย์ประธานขึ้นในแผนผังวัดที่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่จะมีคติในการสร้างอุโบสถเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ในวัดที่สร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และอยุธยาตอนกลางที่ประกอบด้วยเจดีย์ประธานและวิหารส่วนใหญ่ได้รับการสร้างอุโบสถเพิ่มเติมภายในวัดในสมัยนี้โดยการจัดวางให้อยู่ใกล้กับวิหารหรือหันทิศไปในทางเดียวกับทิศทางหลักของแผนผังเดิม ส่วนวัดที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายมักจะสร้างอุโบสถให้เป็นประธานของแผนผังเพียงหลังเดียวโดยไม่ปรากฏว่ามีการสร้างเจดีย์เป็นประธานของวัดแต่ประการใด นอกจากนี้ยังไม่นิยมสร้างวิหารขึ้นด้วยอันแสดงให้เห็นชัดเจนว่าในสมัยอยุธยาตอนปลายนี้อุโบสถจัดได้ว่าเป็นอาคารที่มีความสำคัญมากที่สุด¹² ตัวอย่างของแผนผังในสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม วัดบรมพุทธาราม จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น (แผนผังที่ 8-9)



แผนผังที่ 8 แผนผังวัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 4.

¹² เรื่องเดียวกัน, 551 – 552.



แผนผังที่ 9 แผนผังวัดบรมพุทธารวาส จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 49.

1.2 ลักษณะของแผนผังของวัดหน้าพระธาตุเปรียบเทียบกับแผนผังในสมัยอยุธยาตอนต้น

จากรายงานการสำรวจพบว่า แผนผังของวัดหน้าพระธาตุเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ 42 เมตร x 116 เมตร ทอดตัวในแนวทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก โดยเบี่ยงไปทางทิศเหนือประมาณ 5 องศา¹³ (แผนผังที่ 10)

ในส่วนของเจดีย์ประธานมีตำแหน่งก่อนมาทางตะวันตกจากจุดศูนย์กลาง ทำให้พื้นที่ตะวันออกมีพื้นที่กว้างกว่าพื้นที่ตะวันตก การวางตัวของเจดีย์ประธานทำให้เกิดแนวเส้นแกนหลักของวัด แนวเส้นแกนหลักประกอบด้วย พระอุโบสถ ซึ่งห่างจากปรางค์ประธานประมาณ 5 เมตรทางทิศตะวันตก ส่วนทางตะวันออกเป็นวิหาร ห่างจากเจดีย์ประธานประมาณ 4 เมตร โดยโบราณสถานทั้ง 3 ส่วนนี้อยู่ในแกนเดียวกัน¹⁴

นอกจากกลุ่มของเส้นแกนหลักแล้ว ยังมีแนวเส้นแกนรองอีก 2 เส้น ซึ่งเป็นเจดีย์รายที่วางตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออก - ทิศตะวันตก ที่ขนานกับแนวเส้นแกนหลักทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ ด้านละ 8 องค์ และมีการสร้างเจดีย์รายเพิ่มอีก 2 องค์ บริเวณพื้นที่ด้านใต้ ทั้งหมดมีกำแพงแก้วล้อมรอบ (แผนผังที่ 11)

ลักษณะของแผนผังที่พบในปัจจุบันเป็นแผนผังของกลุ่มโบราณสถานที่วางตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออก - ทิศตะวันตก ด้านหน้าของวัดหันไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงแก้วสร้างคร่อมส่วนท้ายของวิหาร ต่อแนวออกมาล้อมเจดีย์ประธาน และอุโบสถไว้ภายใน ซึ่งส่วนนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับรูปแบบของแผนผังของวัดในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น วัดพุทธไสยาสน์ วัดพระราม วัดราชบูรณะ (ภาพที่ 2 - 5) ที่มีคติในการสร้างวิหารไว้ด้านหน้า แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับวิหารมากกว่าอุโบสถ และคลี่คลายไปในสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย

ส่วนแนวของเจดีย์รายที่ปรากฏในแนวทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก ที่ขนานกับแนวของเส้นแกนหลักทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ด้านละ 8 องค์ และมีการสร้างเจดีย์รายเพิ่มอีก 2 องค์ บริเวณพื้นที่ด้านใต้ ไม่ใช่รูปแบบของแผนผังในสมัยอยุธยาตอนต้น แต่สร้างในระยะหลังเมื่อมีการขยายพื้นที่ของวัด ซึ่งจะกล่าวในบทต่อ ๆ ไป

¹³ รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพฯ มหานคร : หจก. พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 58. (อัคราณา)

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58 .

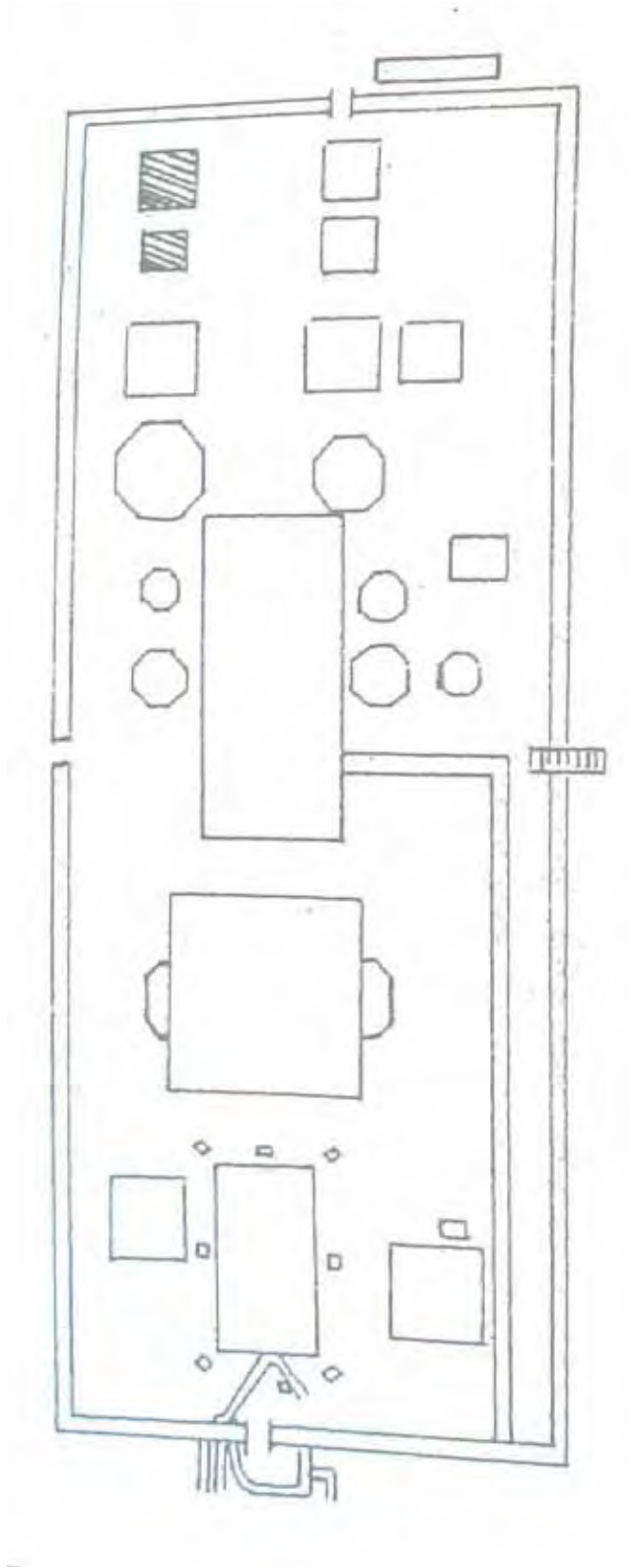
2 เจดีย์ประธาน

2.1 รูปแบบของเจดีย์ประธานวัดหน้าพระธาตุเปรียบเทียบกับเจดีย์ในสมัยอยุธยา

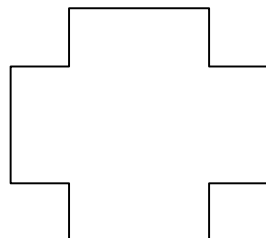
เจดีย์ประธานของวัดพระธาตุเมืองสิงห์เป็นเจดีย์ทรงปรางค์เพิ่มมุมไม่มีสี่สิบ สามารถแบ่งสัดส่วนออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ฐาน เจดีย์ประธานเป็นปรางค์ขนาดกลาง ก่อด้วยอิฐ ลักษณะของฐานล่างสุดเป็นฐานเขียงเพิ่มมุมไม่มีสี่สิบรับฐานบัวลูกฟัก บัวคว่ำของฐานลูกฟักยังเพิ่มมุมไม่มีสี่สิบในขณะที่บัวหงายเปลี่ยนเป็นมุมสามสิบสอง ต่อด้วยฐานเขียงทำมุมสี่สิบแปดรับชุดฐานปัทม์ลดชั้น 2 ชั้น ทำมุมสี่สิบแปดโดยมีฐานเขียงคั่นอยู่ แล้วจึงเป็นบัวหงายที่มีท้องไม้คั่นที่ด้านทั้งสี่ของฐานเขียงจนถึงชั้นฐานปัทม์ลดชั้นมีร่องรอยของการซ่อมเปลี่ยนฐานให้ยื่นออกมารับจะระนำ มีแนวอิฐเชื่อมต่อมุมทั้ง 4 ด้าน¹⁵ ลักษณะของฐานโดยรวมทั้งหมดคล้ายกากบาท (แผนผังที่ 11 - ภาพที่ 1)

¹⁵ รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพฯ มหานคร : หจก. พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 61. (อัคราณา)



แผนผังที่ 10 แผนผังวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี
ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์
ก่อสร้าง, 2542), 464. (อัคราณา)



แผนผังที่ 11 ผังของฐานเจดีย์ประธานวัดหน้าพระธาตุ

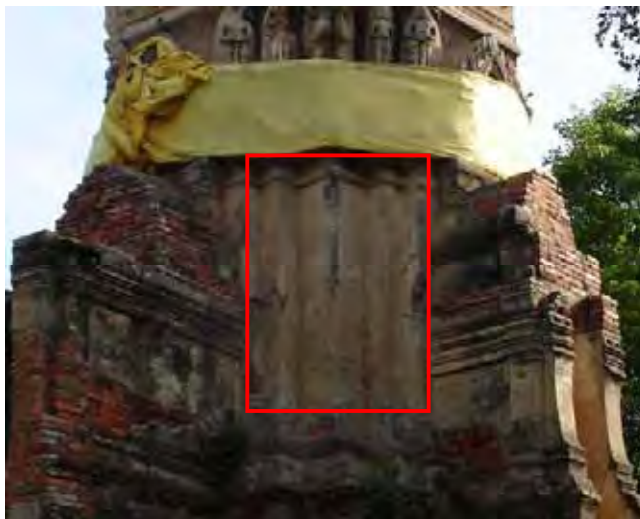


ภาพที่ 1 ส่วนฐานของเจดีย์ประธานที่ก่อขึ้นออกมาทั้ง 4 ทิศ

เรือนธาตุ อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเพ็ญมุม มุมประธานเป็นมุมขนาดใหญ่ มุมขนาบมีขนาดเล็ก (ภาพที่ 2) ตอนกลางของเรือนธาตุในทิศเหนือ ใต้ และตะวันตกมีซุ้มจรนํายื่นออกมารับหน้าบัน ลักษณะเป็นมุขสั้น ๆ ยื่นออกมาจากเรือนธาตุ ปลายกรอบหน้าบันชั้นบนมองไม่เห็นว่ามีอะไรประดับหรือไม่เนื่องจากมีผ้าเหลืองคาดทับ

ปลายกรอบหน้าบันชั้นกลางเป็นรูปมกรคายนา 5 เศียร ซึ่งเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนทางด้านทิศตะวันตก (ภาพที่ 3) ลักษณะฝีมือในการทำค่อนข้างหยาบสันนิษฐานว่าเกิดจากการซ่อมแซมในระยะหลัง เพราะทั้งรูปแบบและเนื้อปูนแตกต่างจากปลายกรอบหน้าบันชั้นบน ด้านทิศตะวันออกซึ่ง

เป็นด้านหน้า มีมุขยื่นออกมามากกว่าด้านอื่น มีบันไดทางขึ้น (ภาพที่ 4) ภายในมีการประดิษฐานพระพุทธรูป แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏอยู่แล้ว (ภาพที่ 5)



ภาพที่ 2 มุมประธานและมุขหน้า



ภาพที่ 3 ปลายกรอบหน้าบันเป็นรูปมกรคายนา 5 เศียร



ภาพที่ 4 มุมทางด้านทิศตะวันออก



ภาพที่ 5 ภายในมุขของวัดหน้าพระธาตุ

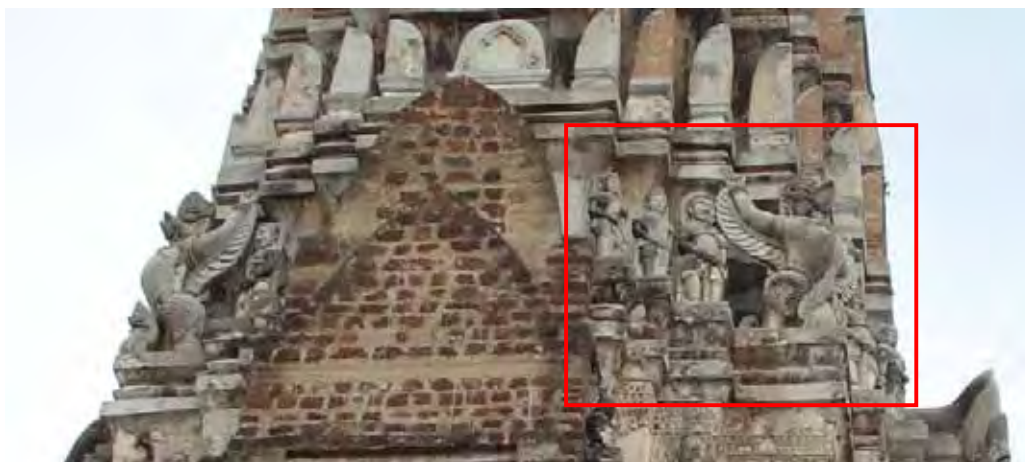
ในส่วนของซุ้มจะนำทั้ง 3 ด้านที่เหลือ คือ ทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ประดิษฐาน พระพุทธรูป ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ส่วนยอด หรือชั้นซ้อน เป็นลักษณะของการย่อจำลองเรือนธาตุ ซึ่งจะเห็นได้ว่าส่วนยอดของเจดีย์ประธานวัดหน้าพระธาตุค่อนข้างจะสมบูรณ์ จะเห็นได้ว่า เหนือเรือนธาตุขึ้นไปชั้นที่ 1 ยังมีการจำลองเรือนธาตุขึ้นไปอยู่ เนื่องจากยังเห็นลักษณะของหน้าบันที่จำลองขึ้นไปด้านบน นอกจากนั้นยังปรากฏภาพครุฑยุดนาคทั้ง 4 มุม (ภาพที่ 6) ขนาบข้างด้วยทวารบาลอยู่ข้างละ 2 ตน ลักษณะเช่นนี้เป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ได้แก่ ปราสาทวัดราชบูรณะ (ภาพที่ 7) วัดพระราม ๙.พระนครศรีอยุธยา หรือวัดมหาธาตุ จ.สุพรรณบุรี ซึ่งอาจจะเป็นต้นแบบให้กับวัดแห่งนี้

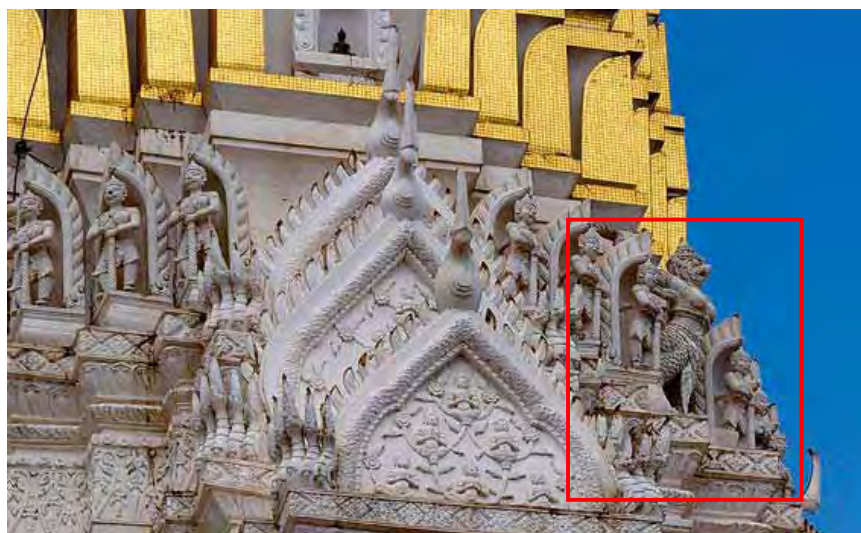
แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าถึงแม้ว่าวัดหน้าพระธาตุจะมีการประดับครุฑและทวารบาลที่ชั้นเชิงบาตรแต่จะเห็นว่ารูปครุฑและทวารบาลนั้นประดับอยู่บนกลีบบนซึ่งแตกต่างกับวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นลักษณะลอยตัว การนำรูปครุฑและนาคกลประดับไว้บนกลีบบนนี้เห็นได้ชัดเจนที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก (ภาพที่ 8)



ภาพที่ 6 ชั้นเชิงบาตรของวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี

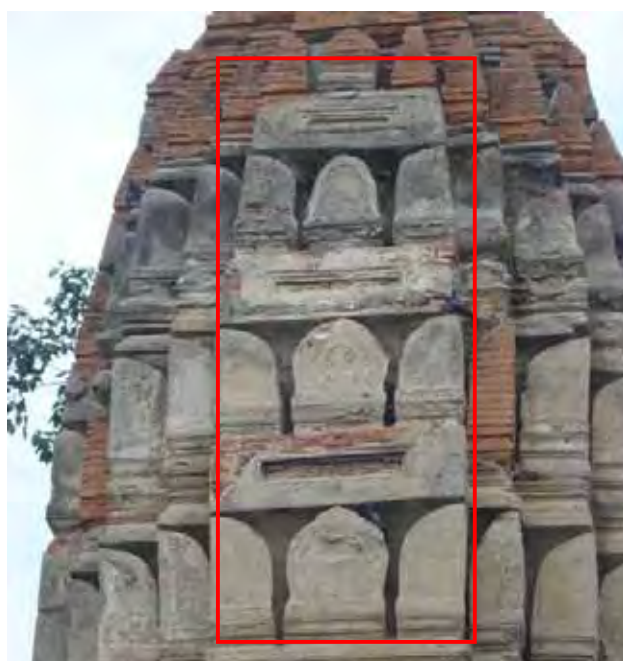


ภาพที่ 7 ชั้นเชิงบาตรของวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา



ภาพที่ 8 ชั้นเชิงบาตรวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก

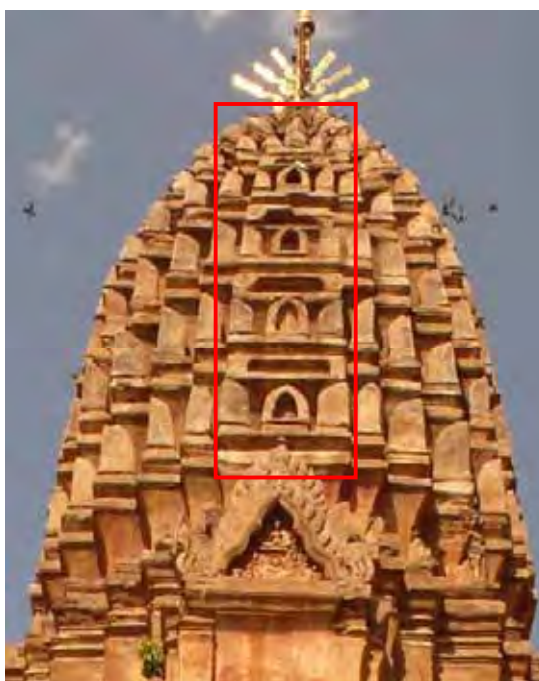
นอกจากนั้นลักษณะของซุ้มบันฑูรของวัดหน้าพระธาตุมีลักษณะลดรูปเหลือเพียงช่องสี่เหลี่ยมซึ่งไม่พบในสมัยอยุธยาตอนต้น แต่สามารถเปรียบเทียบรูปแบบได้กับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย และวัดวรเชษฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา (ภาพที่ 9 - 12) ลวดลายที่ปรากฏอยู่บริเวณซุ้มบันฑูรเป็นลวดลายดอกไม้ (ภาพที่ 13 - 14) ลักษณะเป็นลายดอกไม้กลีบเล็ก ๆ อยู่ตรงกลาง ด้านข้างเป็นลายคดโค้งขมวดเป็นเถาไม้เลื้อยไปจนเป็นปลายแหลม ลายวงโค้งที่แยกออกไปยังไม่เป็นลายกนกชัดเจน ลายลักษณะเช่นนี้พบลักษณะที่ใกล้เคียงกันบริเวณฐานของโบสถ์ในสมัยอยุธยาตอนต้น (ภาพที่ 15 - 16) และพอจะเทียบรูปแบบได้กับลายหน้ากระดาน ดอกกลมสลับลี้นี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่แท่งหินสลัก วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา (ภาพที่ 17 - 18) รวมทั้งลายที่ประดับอยู่บนบัลลังก์ของเจดีย์วัดสมณโกฏฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา (ภาพที่ 19 , ภาพลายเส้นที่ 1) ลายลักษณะนี้จึงน่าจะบ่งชี้การดัดแปลงของช่างในยุคหลัง



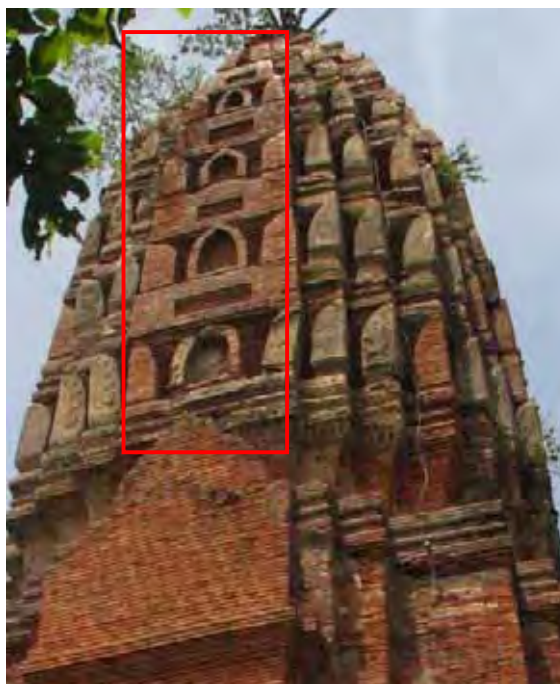
ภาพที่ 9 ซุ้มบันฑูรวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี



ภาพที่ 10 ชุ่มบักขุรวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก



ภาพที่ 11 ชุ่มบักขุรวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง อ.ศรีสะเกษ จ.สุโขทัย



ภาพที่ 12 ชุ่มบุญชรวัดวรเชษฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา



ภาพที่ 13 ลายดอกไม้บริเวณชุ่มบุญชรวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี



ภาพที่ 14 ลายดอกไม้บริเวณชุ่มบุญชรวัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี



ภาพที่ 15 ลายดอกไม้บนใบเสมา วัดเสลียง คลองสระบัว จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : น.ณ ปากน้ำ [นามแฝง], ศิลปะบนใบเสมา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2524), 139.



ภาพที่ 16 ลายดอกไม้บนใบเสมา วัดหน้าถ้ำเขา จ.ราชบุรี
ที่มา : น.ณ ปากน้ำ [นามแฝง], ศิลปะบนใบเสมา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2524), 139.



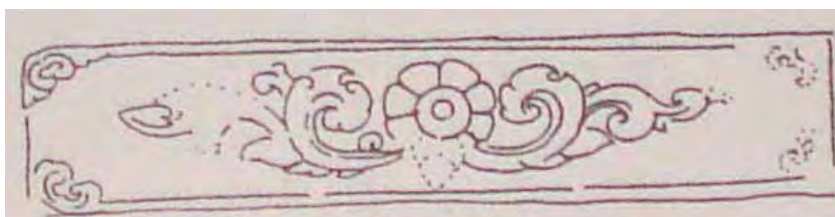
ภาพที่ 17 ลายกระดานดอกกลมสลับลี้นเหลี่ยมขนมเปียกปูน วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลายและลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น,
(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2522), 147.



ภาพที่ 18 ลายกระดานดอกกลมสลับลี้นเหลี่ยมขนมเปียกปูน วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา: สันติ เล็กสุขุม, วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลายและลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น,
(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2522), 147.



ภาพที่ 19 ลายดอกไม้ที่ประดับบนบัลลังก์ วัดสมณโกฏฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา



ลายเส้นที่ 1 ลายดอกไม้ที่ประดับบนบัลลังก์วัดสมณโกฏฐาราม จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : กมล ฉายาวัณณะ , “ใบเสมาในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 – พุทธศตวรรษที่ 20” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), 38.

2.2 พระพุทธรูปในซุ้มจระนำ

พระพุทธรูปที่ปรากฏอยู่ในซุ้มจระนำเป็นพระพุทธรูปยืน พระเศียรชำรุดเกือบหมด ที่เห็นได้ชัดเจนคือจีวร ที่ทรงจีวรเรียบ มีร่องรอยว่ามีการลงรัก ลักษณะของพระพุทธรูปในซุ้มจระนำในแต่ละทิศ มีลักษณะแตกต่างกันอยู่บ้าง ได้แก่

พระพุทธรูปในซุ้มทางด้านทิศเหนือ (ภาพที่ 20) จากหลักฐานที่เหลืออยู่พอจะคาดเดาได้น่าจะเป็นปางห้ามสมุทร เนื่องจากลักษณะของพระหัตถ์ที่ยกขึ้นมาทั้ง 2 ข้าง พระพักตร์ชำรุดแต่ยังพอเหลือร่องรอยให้พอสันนิษฐานได้บ้าง โดยเฉพาะพระพักตร์ที่มีเค้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม พระวรกายสมส่วน ห่มจีวรแบบเรียบ มีรัศประคคาคดทับจีบหน้านาง ขอบชายผ้าหน้านางไหลขึ้นมาเหนือรัศประคค ชายจีวรทั้ง 2 ข้าง จุ่มเป็นรูปเบ็ดหรือตะขอ ซึ่งคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มจระนำทางด้านทิศตะวันออกที่วัดเชิงท่า จ. พระนครศรีอยุธยา (ภาพที่ 21) ซึ่งเป็นปรากฏในสมัยอยุธยาตอนกลาง¹⁶ เป็นอย่างมาก และยังสามารถเปรียบเทียบรูปแบบได้กับพระพุทธรูปสำริด ศิลปะอุทองรุ่นที่ 2 ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงอยุธยาตอนต้น หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 (ภาพที่ 22) ได้อีกด้วย จากร่องรอยที่ปรากฏคาดว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะเป็นของเดิมที่ยังไม่รับการบูรณะ เนื่องจากเนื้อปูนเป็นทรายละเอียดและมีเนื้อใกล้เคียงกับปูนท้องถิ่น

¹⁶ ปิฎยารักษ์ ธรรมวงษา, “การศึกษาพัฒนาการทางรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดเชิงท่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 136.



ภาพที่ 20 พระพุทธรูปในซุ้มจระนำด้านทิศเหนือ วัดหน้าพระธาตุ



ภาพที่ 21 พระพุทธรูปในซุ้มจระนำด้านทิศตะวันออก วัดเชิงท่า จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ระพีพรรณ ใจภักดี, คู่มือนำชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา,
(กรุงเทพมหานคร : แสงแดดเพื่อนเด็ก, 2542), 46.

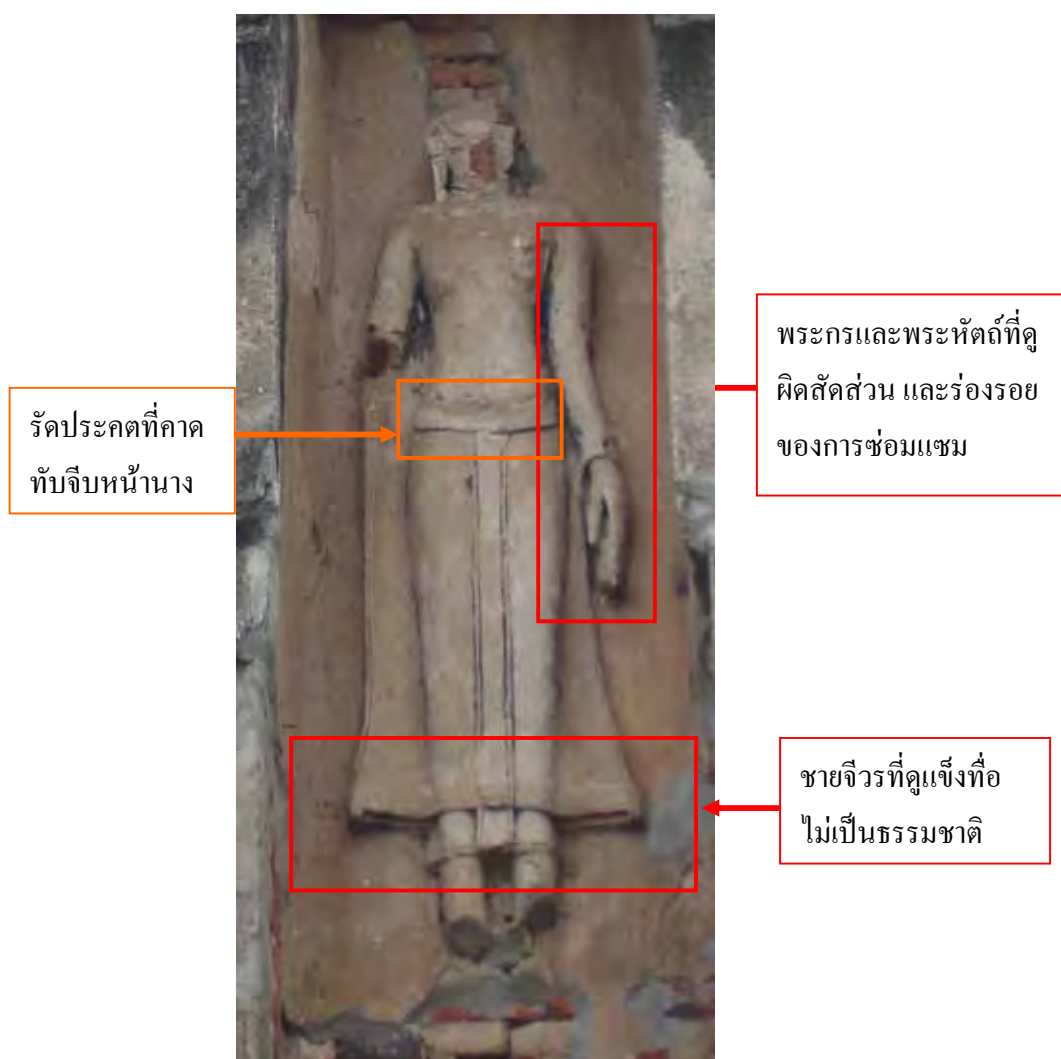


ภาพที่ 22 พระพุทธรูปสำริด ศิลปะอุททองรุ่นที่ 2 จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา

จ.พระนครศรีอยุธยา อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20

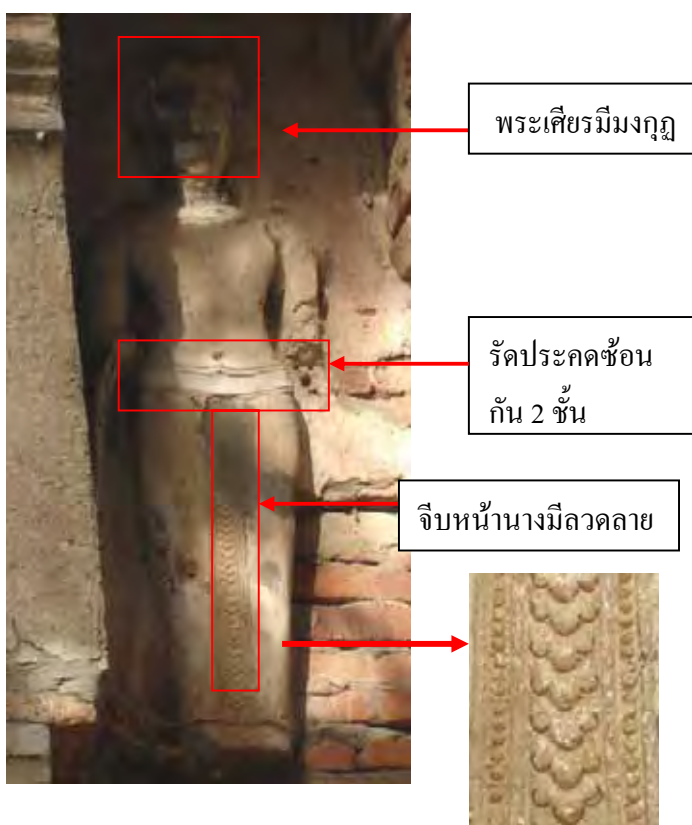
ที่มา : ศรีนยา ปาธา, “พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยจากพระอุระและพระพาหุซ้ายของพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, (สารนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), 53.

พระพุทธรูปในซุ้มทางด้านทิศใต้ (ภาพที่ 23) มีลักษณะแตกต่างจากพระพุทธรูปทางด้านทิศเหนืออย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการยกเพียงพระหัตถ์ขวา จึงน่าจะเป็นปางห้ามญาติ รวมทั้งรัดประคดที่คาดทับจีบหน้านางก็แตกต่างกัน ชายจีวรก็ดูแข็งทื่อ ไม่เป็นธรรมชาติ คาดว่าน่าจะเกิดจากการบูรณะใหม่ในสมัยหลัง เนื่องจากร่องรอยของการพอกปูนเพิ่มเข้าไปมีเนื้อปูนใกล้เคียงกับพระพุทธรูปในซุ้มจะนำทางด้านทิศตะวันตก จึงอาจจะซ่อมเพิ่มขึ้นในคราวเดียวกัน



ภาพที่ 23 พระพุทธรูปในซุ้มจะนำทางด้านทิศใต้ วัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี

พระพุทธรูปในซุ้มด้านทิศตะวันตก (ภาพที่ 24) มีลักษณะแตกต่างจาก 2 องค์ที่กล่าวมา เช่นเดียวกัน จากรูปแบบบอกได้ว่าเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ทรงเฉพาะมงกุฏและกุธทล ลักษณะของพระพักตร์พอเห็นร่องรอยอยู่บ้างว่ามีลักษณะค่อนข้างยาว พระเศียรมีมงกุฏซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะซ้อนกันเป็นกรวยสูง บริเวณพระกรณมีเค้าโครงของกุธทลที่เป็นลูกตุ้ม รัศประคดซ้อนกัน 2 ชั้น รวมทั้งจีบหน้านางมีลวดลายเป็นครึ่งวงกลมเรียงต่อกัน 3 วง เทคนิคในการทำลวดลายยังใช้การกดลายทำให้ตัวลายมีปริมาตรคล้ายกับเทคนิคในการทำลวดลายในระยะต้น แต่เป็นการสร้างเพิ่มเติมหรือบูรณะในชั้นหลังเนื่องจากว่าลักษณะของปูนแตกต่างจากพระพุทธรูปในซุ้มจะนำทางด้านทิศเหนือ ลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้คล้ายกับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยในศิลปะอยุธยา เปรียบเทียบรูปแบบได้กับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยในสมัยอยุธยาตอนกลาง หรือประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 (ภาพที่ 25 - 26)



ภาพที่ 24 พระพุทธรูปในซุ้มด้านทิศตะวันตก วัดหน้าพระธาตุ จ.สิงห์บุรี



ภาพที่ 25 พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย จาก จ.เพชรบุรี ที่ระเปียงวัดเบญจมบพิตร ฯ

สันนิษฐานว่ามงกุฎและกุธาล น่าจะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปปูนปั้นในซุ้มจระนำทางด้าน

ทิศตะวันตกของวัดพระธาตุเมืองสิงห์

ที่มา : น.ณ ปากน้ำ [นามแฝง], พระพุทธรูป สื่อศรัทธาและการสืบเนื่องของมรดกวัฒนธรรม.

(กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2543), 80.



ภาพที่ 26 พระพุทธรูปทรงเครื่องแสดงปางประทานอภัยสองพระหัตถ์ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
จันทระเกษม

ที่มา : ศรีนยา ปาหา, “พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยจากพระอุระและพระพาหุซ้ายของพระมงคลบพิตร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, (สารนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), 72.

3 เจดีย์ราย

ในส่วนของเจดีย์รายที่พบในวัดหน้าพระธาตุ นั้น มีทั้งสิ้น 18 องค์ สามารถแยกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มเจดีย์รายฐานแปดเหลี่ยม
2. กลุ่มเจดีย์รายฐานสี่เหลี่ยม

แต่ละกลุ่มมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

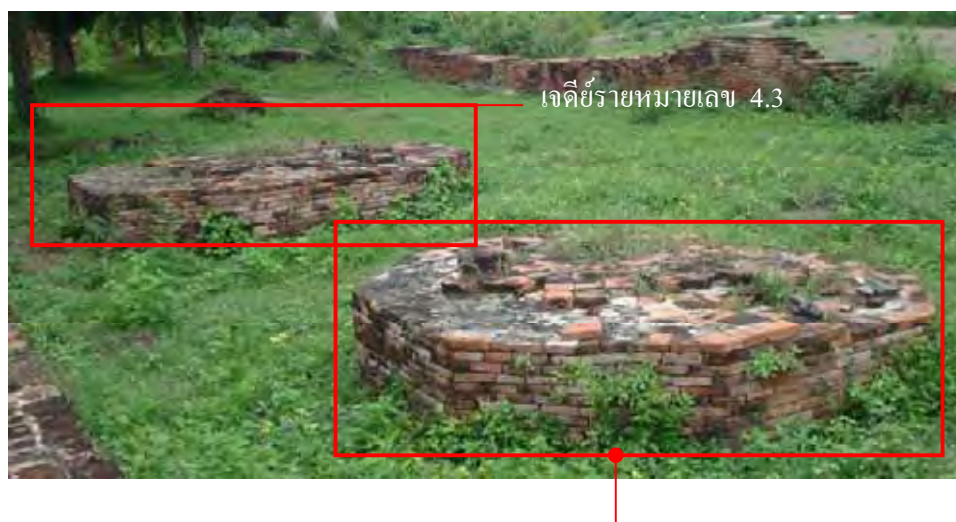
กลุ่มที่ 1 เจดีย์รายที่อยู่ในฐานแปดเหลี่ยม ในแต่ละกลุ่มแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 กลุ่มที่ไม่สามารถวิเคราะห์รูปแบบได้

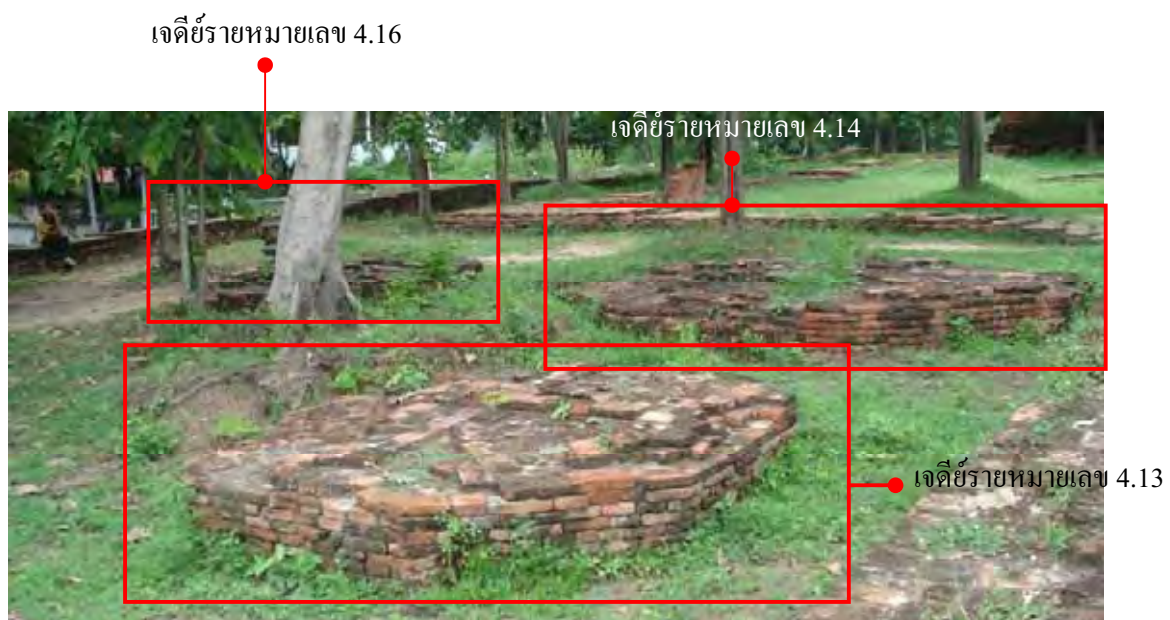
พบอยู่ 7 องค์ ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.2 4.3 4.4 4.13 4.14 4.16 และ 4.17 ทั้งหมดพบเพียงฐานซึ่งไม่สามารถวิเคราะห์รูปแบบได้ แต่ที่น่าสังเกตคือ เจดีย์รายหมายเลข 4.2 และเจดีย์รายหมายเลข 4.17 ที่อยู่ใต้ฐานของเจดีย์ประธาน ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเจดีย์กลุ่มนี้น่าจะมีมาก่อนการก่อสร้างเจดีย์ประธานของวัด (ภาพที่ 27 – 30)



ภาพที่ 27 ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.2 อยู่ทางทิศเหนือของเจดีย์ประธาน



ภาพที่ 28 ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.3 และ 4.4



ภาพที่ 29 ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.13 4.14 และ 4.16



ภาพที่ 30 ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.17 อยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์ประธาน

1.2 กลุ่มที่สามารถวิเคราะห์รูปแบบได้

ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.5 และเจดีย์รายหมายเลข 4.12 เจดีย์ทั้ง 2 องค์ มีรูปแบบเดียวกัน แตกต่างกันที่ขนาด โดยเจดีย์รายหมายเลข 4.5 มีขนาดใหญ่กว่า ลักษณะของเจดีย์ทั้ง 2 องค์มีฐานสูง โดยทำฐานเฉียงลดชั้นสองชั้นรับกับบัวลูกฟักที่มีแถบลูกฟักสองเส้นคาดที่ท้องไม้ ทั้งหมดอยู่ในรูปทรงแปดเหลี่ยม ลักษณะของฐานเจดีย์แบบนี้พบได้ในเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งมีบัลลังก์อยู่ในทรงสี่เหลี่ยมหรือแปดเหลี่ยม รับกับยอดทรงกรวยประกอบด้วยปล้องไฉนและปลี สามารถเทียบรูปแบบได้กับเจดีย์ประจำมณฑลฐานไพทีของปราสาทประธานวัดราชบูรณะ และเจดีย์วัดสามปลื้ม จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยายุคต้น ประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 (ภาพที่ 31 – 34)



ภาพที่ 31 ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.5



ภาพที่ 32ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.12



ภาพที่ 33 เจดีย์วัดสามปลื้ม จ.พระนครศรีอยุธยา



ภาพที่ 34 เจดีย์ประจำมณฑลบนฐานไพทีของวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา

กลุ่มที่ 2 เจดีย์รายที่อยู่ในฐานสี่เหลี่ยม

พบทั้งสิ้น 9 องค์ ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.1 4.6 4.7 4.8 4.9 4.10 4.11 4.15 และ 4.18 แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 กลุ่มเจดีย์รายฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.1 4.6 4.11 4.15 และ 4.18 ทั้งหมดเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลม เนื่องจากพบชิ้นส่วนขององค์ระฆังทลายลงมาอยู่บริเวณด้านข้างของเจดีย์รายหมายเลข 4.18 รวมทั้งชิ้นส่วนของพระสาวกปูนปั้นบริเวณด้านทิศเหนือของเจดีย์องค์นี้ด้วย

จากหลักฐานที่พบบอกได้ว่าลักษณะของเจดีย์มีฐานสูง ทำฐานเจียงลดชั้น 2-3 ฐาน รับกับฐานบัวลูกฟักที่มีบัวลูกฟักสองเส้นคาดทับอยู่ที่ท้องไม้ โดยมีเส้นลวดคาดทับที่ลวดบัวทั้งหมด ทั้งหมดอยู่ในผังสี่เหลี่ยมรับองค์ระฆังกลม ส่วนบนเป็นทรงกรวย มีบัลลังก์ ปล้องไฉน และปlico¹⁷ และมีการประดับปูนปั้นรูปพระสาวกบริเวณบัลลังก์ หรือก้านฉัตร สามารถเทียบเคียงได้กับสถูปหมายเลข 34 วัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา ที่สร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 (ภาพที่ 35 – 42, ลายเส้นที่ 2 - 4)



ภาพที่ 35 ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.1

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 294.



ภาพที่ 36ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.6



ภาพที่ 37ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.11



ภาพที่ 38 ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.15



ภาพที่ 39 ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.18



ภาพที่ 40 องค์ระฆังที่ทลายลงมาที่พื้นด้านข้างของเจดีย์หมายเลข 4.18



ภาพที่ 41 เศียรพระสาวกปูนปั้น พบบริเวณด้านเหนือของเจดีย์หมายเลข 4.18 สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงอยุธยาตอนกลาง

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ภาพที่ 42 เศียรพระสาวกปูนปั้น พบบริเวณด้านเหนือของเจดีย์หมายเลข 4.18 สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงอยุธยาตอนกลาง

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ลายเส้นที่ 2 ชิ้นส่วนพระอุระพระพุทธรูปปูนปั้น พบบริเวณด้านเหนือของเจดีย์หมายเลข 4.18
ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 546.



ลายเส้นที่ 3 ชิ้นส่วนพระวรกายพระพุทธรูปปูนปั้น พบบริเวณด้านเหนือของเจดีย์หมายเลข 4.18
ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัด
หน้าพระธาตุ. (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 548.



ลายเส้นที่ 4 รูปทรงสันนิษฐานของสถูปหมายเลข 34 วัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “การศึกษาวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของสถูปทรงกลมสองแบบ”
(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535), 164.

ที่แตกต่างจากเจดีย์องค์อื่นในกลุ่มนี้คือ เจดีย์รายหมายเลข 4.18 อาจจะมีการทำซุ้มจรณะนำเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นเพราะมีการพบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปและพระสาวก ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์

2.2 กลุ่มเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย

ได้แก่เจดีย์รายหมายเลข 4.7 4.8 4.9 และ 4.10 แต่ละองค์มีลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

เจดีย์รายหมายเลข 4.7

สภาพที่พบ ส่วนฐานก่อเป็นฐานเจียงเตี้ย ๆ สองชั้น ชั้นเจียงเป็นชุดฐานบัวลูกฟักสองแถบ ประกอบด้วยเส้นลวดคาคที่ท้องไม้ ตัวเจดีย์คู่มือสัดส่วน มีการพบหลักฐานทางด้านโบราณวัตถุ ได้แก่ ปูนปั้นที่หล่ออยู่บริเวณโดยรอบของเจดีย์ ยกตัวอย่างเช่น

2.2.1 ลายกลีบบัวปูนปั้น พบทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ พิจารณาจากเค้าโครง

คล้ายลายกลีบบัว ลักษณะลายใกล้เคียงกับลายกลีบบัวที่จำหลักอยู่บนศิลาทรายที่วัดมหาธาตุ เห็นได้จากการเรียงตัวกันของลายด้านใน แต่ลักษณะที่พบที่วัดหน้าพระธาตุฝีมือจะหยาบกว่า จึงน่าจะเป็นการลอกเลียนและดัดแปลงของช่างในยุคหลัง (ลายเส้นที่ 5 , ภาพที่ 43-46)



ลายเส้นที่ 5 ลายกลีบบัวแบบที่ 1

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 534.



ภาพที่ 43 ลายกลีบบัวแบบที่ 1

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ภาพที่ 44 ลายกลีบบัวที่จำหลักอยู่บนศิลาทรายที่วัดมหาธาตุ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : น.ณ ปากน้ำ [นามแฝง], วิวัฒนาการลายไทย, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550), 52.



ภาพที่ 45 กลีบบัวแบบอื่นที่พบบริเวณเจดีย์รายหมายเลข 4.7
ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ภาพที่ 46 กลีบบัวแบบอื่น ๆ ที่พบบริเวณเจดีย์หมายเลข 4.7

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 534.

2.1.2 กรอบหน้าบัน จากลักษณะของลายที่ปรากฏเป็นลายขีดแบบหยาบ ๆ ตัวลายค่อนข้างแข็ง ดูไม่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะที่นิยมทำในสมัยช่วงอยุธยาตอนกลาง นอกจากนั้น จะเห็นว่าลักษณะของลวดลายที่พบ แบบที่ 1 และแบบที่ 2 ไม่เหมือนกัน ลักษณะฝีมือก็แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่ามีการปรับปรุงในระยะหลัง ลายในแบบที่ 2 น่าจะเป็นของเดิมเนื่องจากฝีมือในการทำมีความประณีต เนื้อปูนมีปริมาณมากกว่าลายในแบบที่ 1 ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการซ่อมเพิ่ม (ลายเส้นที่ 6-7 , ภาพที่ 47-48)



ลายเส้นที่ 6 กรอบหน้าบันแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 538.



ภาพที่ 47 ภาพกรอบหน้าบันแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ลายเส้นที่ 7 กรอบหน้าบันแบบที่ 2 วัดหน้าพระธาตุ

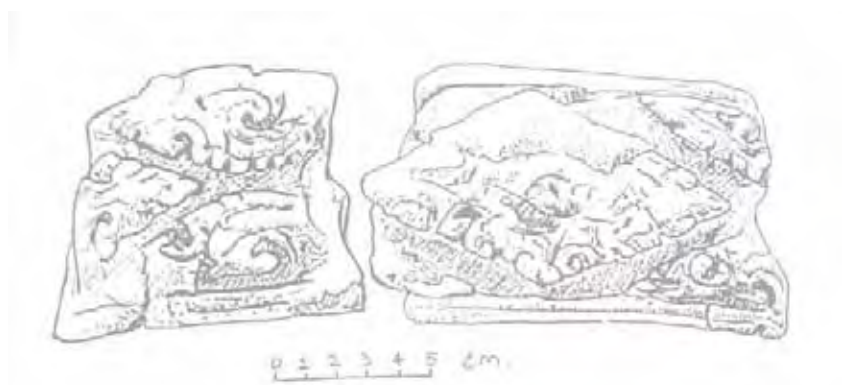
ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 541.



ภาพที่ 48 ภาพกรอบหน้าบันแบบที่ 2 วัดหน้าพระธาตุ

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

2.1.3 ลายหน้ากระดาน พบหลายแบบแต่ตัวลายกร่อนไปมากแล้ว พอสังเกตลักษณะได้บางแบบ ยกตัวอย่างเช่น ลายที่ 1 เป็นลายดอกกลมสลับลี้นเหลี่ยมขนมเปียกปูน สังเกตว่าใกล้เคียงกับลายหน้ากระดานที่พบที่ มณฑลพิษณุโลกพระราม ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ. 1912 (ลายเส้นที่ 8-10 , ภาพที่ 49-50)



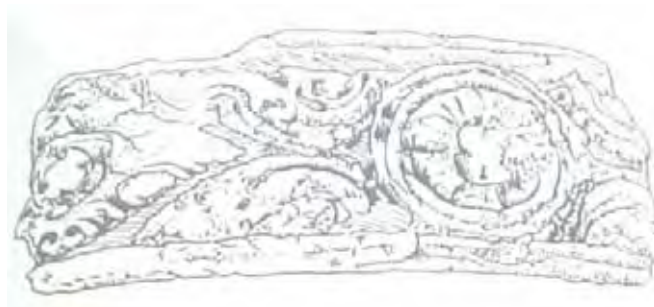
ลายเส้นที่ 8 ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 539.



ภาพที่ 49 ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ลายเส้นที่ 9 ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 วัดหน้าพระธาตุ

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการชุดแต่ง ชุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 539.



ภาพที่ 50 ลายหน้ากระดานแบบที่ 1 ลักษณะเป็นลายดอกกลมสลัปลีเหลี่ยมขนมเปียกปูน

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการชุดแต่ง ชุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ลายเส้นที่ 10 ลายหน้ากระดานดอกกลมสลัปลีเหลี่ยมขนมเปียกปูน ที่มณฑปวัดพระราม
 ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลาย และลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น,
 (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2522), 91.

ลายหน้ากระดานแบบที่ 2 ลักษณะเป็นลายดอกโบตัน อยู่ในกรอบเส้นนูนรูปวงกลม สลัก
 ด้วยลายดอกบัว ลักษณะเช่นนี้ใกล้เคียงกับลายที่พบบริเวณฐานของพระปรางค์ทองคำจำลอง จากกรุ
 ปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานเจ้าสามพระยา (ช่วงอยุธยาตอนต้น) และลายที่พบ
 บนบัลลังก์วัดสมณโกฏฐาราม (ช่วงสมเด็จพระนารายณ์) เป็นที่น่าสังเกตว่าลายที่พบที่เจดีย์ราย 4.7 นี้
 มีลักษณะที่อ่อนช้อยเหมือนกับปรางค์ทองคำจำลอง และเป็นลายประดิษฐ์ใกล้เคียงกับลายที่
 วัดสมณโกฏฐารามด้วย สันนิษฐานได้ว่ามีอายุอยู่ในช่วงอยุธยาตอนกลาง ลักษณะลายเช่นนี้พบใน
 กรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ (ช่วงปลายของอยุธยาตอนต้น) และน่าจะเป็นลายที่ได้รับความนิยมในช่วง
 อยุธยาตอนกลาง (ลายเส้นที่ 11, ภาพที่ 51 – 53)



ลายเส้นที่ 11 ลายหน้ากระดานแบบที่ 2 วัดหน้าพระธาตุ

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 540.



ภาพที่ 51 ลายหน้ากระดานแบบที่ 2 ดอกพุดตานในลายวงกลมคั่นด้วยลายดอกบัว

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ภาพที่ 52 ลายที่พบบริเวณฐานของปรางค์ทองคำจำลอง พบจากกรุปรางค์วัดราชบูรณะ ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา มีลักษณะคล้ายดอกพุดตานหรือดอกโบตั๋น อยู่ในกรอบวงกลมคั่นด้วยลายกนก



ภาพที่ 53 ลายดอกไม้พบบนบัลลังก์วัดสมณโกฏฐาราม

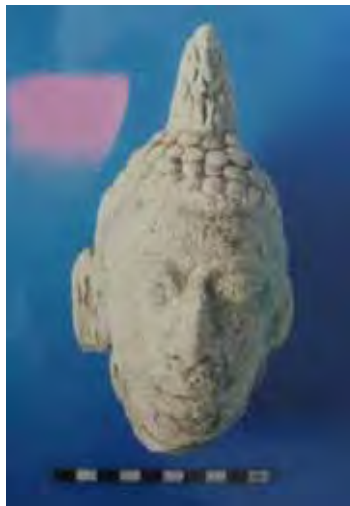
2.1.4 เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น

สำหรับเศียรของพระพุทธรูปปูนปั้นพบทั้งสิ้น 4 เศียร ได้แก่ เศียรที่พบทางทิศตะวันตก 1 เศียร และเศียรที่พบทางทิศใต้ 3 เศียร ทั้ง 4 เศียรมีลักษณะแตกต่างกันไป แต่จะเห็นว่าลักษณะร่วมของเศียรพระพุทธรูปทั้ง 4 เศียรว่ามีพระพักตร์เป็นรูปไข่ค่อนข้างมาก (ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปอุททองรุ่นที่ 3) พระขนงโก่ง พระเนตรเปิดเหลือบลงดำมีขีดแบ่งระหว่างพระเนตรกับพระขนง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้ม ริมพระโอษฐ์เป็นมุมแหลมตรงกลาง มีพระมัสสุเป็นเส้นเหนือโอษฐ์ เม็ดพระศกมีขนาดใหญ่ พระรัศมีเป็นเปลว ลักษณะเช่นนี้เทียบเคียงได้กับพระพุทธรูปแบบอุททอง รุ่นที่ 3 (ลายเส้นที่ 12, ภาพที่ 54 – 58)



ภาพที่ 54 เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศตะวันตกของเจดีย์รายหมายเลข 4.7

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ภาพที่ 55 เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศใต้ของเจดีย์หมายเลข 4.7

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะ โบราณสถานวัด
หน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ภาพที่ 56 เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศใต้ของเจดีย์หมายเลข 4.7

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะ โบราณสถานวัด
หน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ภาพที่ 57 เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น พบทางทิศใต้ของเจดีย์หมายเลข 4.7

ที่มา : รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัด
หน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), ไม่ปรากฏเลขหน้า.



ลายเส้นที่ 12 พระพักตร์พระพุทธรูปอุทอง รุ่นที่ 3

ที่มา : ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พัฒนาการศิลปกรรมสมัยก่อนอยุธยาและสมัยอยุธยา, (มหาวิทยาลัยศิลปากร :
โครงการลพบุรีศึกษาเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาการของสังคมและเศรษฐกิจไทย, 2549), 193.



ภาพที่ 58 พระพักตร์พระพุทธรูปอุ้มทอง รุ่นที่ 3

ที่มา : ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พัฒนาการศิลปกรรมสมัยก่อนอยุธยาและสมัยอยุธยา, (มหาวิทยาลัยศิลปากร : โครงการลพบุรีศึกษาเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาการของสังคมและเศรษฐกิจไทย, 2549), 194.

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบที่พบอยู่รอบ ๆ ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.7 ทำให้สามารถบอกได้ว่าส่วนกลางขององค์เจดีย์เป็นซุ้มจระนำทั้ง 4 ด้าน มีหน้าบัน และพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่ภายใน และจากลักษณะของฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสเตี้ย ๆ ทำให้ทราบว่ารูปทรงสันนิษฐานของเจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีองค์ระฆังเหนือเรือนธาตุ

เจดีย์หมายเลข 4.8 และ 4.9

เจดีย์ทั้งสองมีลักษณะใกล้เคียงกัน พบองค์ระฆังทลายลงมาอยู่ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์หมายเลข 4.9 เห็นชัดว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังในฐานสี่เหลี่ยม เหนือองค์ระฆังเป็นบัลลังก์ทรงสี่เหลี่ยม มีการทำช่องรูปสี่เหลี่ยมยาวที่ด้านทั้งสี่ของบัลลังก์ เหนือบัลลังก์เป็นก้านฉัตร บัวฝาละมี และปล้องไฉน เทียบเคียงได้กับเจดีย์ที่วัดมหาสมณที่มีฐานเตี้ย องค์ระฆังใหญ่ แต่ลักษณะของปล้องไฉนที่วัดหน้าพระธาตุจะไม่เรียวแหลมเท่ากับของวัดมหาสมณ (ลายเส้นที่ 13, ภาพที่ 59 – 61)



ภาพที่ 59 ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.8



ภาพที่ 60 ฐานของเจดีย์หมายเลข 4.9



ภาพที่ 61 องค์ระฆังที่ทลายลงมาอยู่ที่พื้นข้างเจดีย์หมายเลข 4.9



ลายเส้นที่ 13 เจดีย์วัดมหาสมัน จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “การศึกษาวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของสถูปทรงกลม 2 แบบ ทรงระฆังกลม และทรงระฆังกลมบนฐานชั้นบนแปดเหลี่ยม”, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535), 183.

เจดีย์หมายเลข 4.10

ลักษณะรูปแบบของเจดีย์ทำเป็นฐานเจียงเดียวหนึ่งชั้น รับน้ำกระดานล่าง บัวคว่ำมีเส้นลวดคั่นอยู่ ทั้งหมดอยู่ในผังกลม¹⁸ จากรูปแบบของฐานที่ผิวด้านส่วนทำให้ระบุลักษณะของเจดีย์ได้ไม่ชัดเจน รวมทั้งไม่พบหลักฐานอื่นประกอบ จึงขอสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังเพื่อให้สอดคล้องกับเจดีย์รายองค์อื่นที่เป็นเจดีย์ทรงระฆังทั้งหมด (ภาพที่ 62)



ภาพที่ 62 ฐานของเจดีย์รายหมายเลข 4.10

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่ารูปแบบของเจดีย์รายที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มของโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ เป็นลักษณะที่สร้างขึ้นในระยะหลังการสร้างเจดีย์ประธานแล้ว สังเกตได้จากลักษณะของลวดลายที่พบบริเวณเจดีย์บางแห่ง รวมทั้งรูปทรงของเจดีย์ซึ่งนิยมสร้างเจดีย์ทรงระฆังเป็นส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบที่กล่าวมา จึงพอสันนิษฐานได้ว่าเจดีย์รายหมายเลข 4.1 4.6 4.7 4.8 4.9 4.10 4.11 4.15 และ 4.18 น่าจะร่วมสมัยกัน คือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 และมีการบูรณะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 เนื่องจากหลักฐานของหน้าบันแบบที่ 1 ซึ่งพบที่เจดีย์รายหมายเลข 4.7 เป็นเทคนิคที่นิยมในช่วงอยุธยาตอนปลายแล้ว

¹⁸ รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะ โบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพ มหานคร : หจก. พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 295. (อัคราณา)

4 รูปแบบของวิหารและอุโบสถ

รูปแบบของวิหาร

ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ 24 x 12 เมตร มีมุขด้านตะวันออกยาว 5 เมตร¹⁹ สภาพอาคารโดยรวมพังทลายไปค่อนข้างมาก วิหารที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน มีลักษณะการวางตัวในแนวทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก โดยเบี่ยงไปทางทิศเหนือประมาณ 5 องศา ทับบนอาคารเดิม (ภาพที่ 63) นอกจากนี้ยังมีการพบเศษของกระเบื้องเชิงชายปรากฏอยู่รอบ ๆ วิหาร มีอยู่ 2 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ประเภทลายดอกบัว

กระเบื้องเชิงชายกลุ่มนี้กรอบนอกเป็นทรงสามเหลี่ยมหยักโค้ง กรอบด้านในทำเป็นเส้นนูนขนานกัน 3 เส้นล้อมกรอบนอก ภายในกรอบเป็นลายคล้ายกับลายพรรณพฤกษาที่เป็นหยักผสมกับลายกนก ที่แตกช่อออกจากลายตรงกลาง ลักษณะของกระเบื้องเชิงชายแบบนี้เทียบรูปแบบได้กับกระเบื้องเชิงชายที่พบที่วัดสุวรรณาวาส และวัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา จึงกำหนดอายุอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22²⁰ (ภาพที่ 64 - 66)

กลุ่มที่ 2 ประเภทลายเทพนม

ลักษณะของกระเบื้องเชิงชายลายเทพนมนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ คือ

ลายเทพนมแบบที่ 1

กรอบนอกเป็นรูปสามเหลี่ยมหยักโค้ง กรอบในทำเป็นเส้นนูนขนานกัน 2 เส้น ล้อมกรอบนอก ภายในเป็นรูปเทวดาครึ่งองค์ที่สวมเครื่องทรงอยู่ในท่าพนมมือ ลอยอยู่ท่ามกลางลวดลายที่ออกช่อคล้ายลายพรรณพฤกษา โดยมีการประดับปลายช่อออกทั้งสองข้าง เทียบเคียงได้กับลายเทพนมที่พบที่วัดเจ้าปราบ จ.พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21²¹ (ภาพที่ 67 - 68)

¹⁹ รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพฯ มหานคร : หจก. พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 64-65.

²⁰ ประทีป เพ็งตะโก, “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 121.

²¹ เรื่องเดียวกัน, 121.

ลายเทพนมแบบที่ 2

กรอบนอกเป็นรูปสามเหลี่ยมหยักโค้ง กรอบในทำเป็นเส้นนูนขนานกัน 3 เส้น ล้อมกรอบนอก ภายในทำเป็นรูปเทวดาลอยอยู่ในท่าพนมมือ เห็นเพียงครึ่งองค์อยู่ท่ามกลางลายพรรณพฤกษาที่ออกช่อ เป็นรูปกลมคล้ายดอกบัว เทียบเคียงได้กับกระเบื้องเชิงชายที่พบที่ วัดวรเชษฐ และที่พระที่นั่งบรมยงค์รัตนาสน์ จ.พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุได้ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22²² (ภาพที่ 69 - 71)

ลายเทพนมแบบที่ 3

กรอบนอกเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมหยักโค้ง ด้านข้างกางออกมากกว่าแบบที่ 1 และแบบที่ 2 กรอบในทำเป็นเส้นนูน 3 เส้น ล้อมกรอบนอก ภายในทำเป็นรูปเทวดาลอยอยู่ในท่าพนมมือนลักษณะของเครื่องทรงคล้ายกับสวมชฎาทรงเทริด เห็นเพียงครึ่งองค์อยู่ท่ามกลางลายพรรณพฤกษาที่ออกช่อคล้ายกับลายกนก เปรียบเทียบรูปแบบได้กับลายเทพนมที่พบที่บริเวณถ้ำน้ำประปาจากการขุดแต่งพระราชวังหลวง²³ จ.พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 72 - 73)



ภาพที่ 63 วิหารทางด้านทิศตะวันออก สภาพพังทลายเหลือเพียงฐาน และเสา

²² เรื่องเดียวกัน , 121.

²³ เรื่องเดียวกัน , 121.



ภาพที่ 64 กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัว พบที่วัดหน้าพระธาตุ



ภาพที่ 65 กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัวจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ประทีป เพ็งตะโก, “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 169.



ภาพที่ 66 กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัวจากวัดสุวรรณवास จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ประทีป เพ็งตะโก, “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 168.



ภาพที่ 67 กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมแบบที่ 1 พบที่วัดหน้าพระธาตุ



ภาพที่ 68 กระเบื้องเชิงชายลายเทพนม พบที่วัดเจ้าปราบ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ประทีป เพ็งตะโก, “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 201.



ภาพที่ 69 กระเบื้องเชิงชายลายเทพนม แบบที่ 2 พบที่วัดหน้าพระธาตุ



ภาพที่ 70 กระเบื้องเชิงชายลายเทพนม พบที่วัดวรเชษฐ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ประทีป เพ็งตะโก, “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 215.



ภาพที่ 71 กระเบื้องเชิงชายลายเทพนม พบที่พระที่นั่งบรมยงค์รัตนาสน์ จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ประทีป เพ็งตะโก, “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 217.



ภาพที่ 72 กระเบื้องเชิงชายลายเทพนมแบบที่ 3 พบที่วัดหน้าพระธาตุ



ภาพที่ 73 กระเบื้องเชิงชายลายเทพนม พบบริเวณถ้ำน้ำประปา จากการขุดแต่งพระราชวังหลวง
จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : ประทีป เพ็งตะโก, “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 224.

จากหลักฐานของกระเบื้องเชิงชายที่พบทำให้สรุปได้ว่า วิหารของวัดหน้าพระธาตุมีการบูรณะและซ่อมแซมมาหลายครั้ง ทั้งนี้ในส่วนของวิหารเองจากการสำรวจเพื่อบูรณะของกรมศิลปากรพบว่ามีการสร้างมาตั้งแต่แผนผังระยะแรก ที่มีการใช้เจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมเป็นประธาน ต่อมาได้มีการสร้างเพิ่มเติมเมื่อมีการก่อสร้างปราสาทประธาน และมีการบูรณะมาเรื่อยตั้งแต่ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 และในช่วงนี้อาจจะมีการบูรณะถึง 2 ครั้ง จากการพบกระเบื้องเชิงชายทั้ง 2 แบบที่อยู่ร่วมสมัยเดียวกัน คือ กระเบื้องเชิงชายกลุ่มลายเทพนมแบบที่ 3 กับ กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัว ก่อนที่จะทิ้งร้างไปในระยะต่อมา

รูปแบบของอุโบสถ

จากหลักฐานการขุดแต่งของกรมศิลปากรพบว่ามีการสร้างทับซ้อนและปรับเปลี่ยนรูปแบบถึง 3 ครั้ง ได้แก่

งานก่อสร้างครั้งแรก พบหลักฐานของเสาสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน กว้าง 60 x 60 เซนติเมตร 4 ต้น อยู่ใต้ชั้นดินทับถมของงานก่อสร้างครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ตั้งทับอยู่บนแนวอิฐรูปกากบาทก่ออิฐฉาบปูน สันนิษฐานว่าแนวอิฐนี้น่าจะเป็นระเบียบแก้วล้อมรอบกลุ่มเจดีย์ประธานฐานแปดเหลี่ยมสามองค์ ก่อนสมัยการก่อสร้างเจดีย์ประธานทรงปราสาท นอกจากนั้นยังพบร่องรอยของหลุมเสาที่ปรากฏอย่างชัดเจน รวมถึงแนวอิฐเชื่อมต่อกับทางเดินทางด้านข้างทั้งทิศเหนือและทิศใต้ ไม่พบฐานชุกชีหรือบันไดทางขึ้น แต่พบแนวทางเดินรูปตัววี จากกำแพงแก้วด้านตะวันตกสองข้างวิ่งเข้ามารวมกันที่กึ่งกลางของฐานด้านตะวันตกของอาคาร พร้อมกับพบฐานใบเสมาขนาด 1.40 x 1.40 มีร่องรอยของฐานใบเสมาในสมัยหลังทับอยู่ ใบเสมาที่พบทั้งหมดหกฐาน มีแนวทแยง โดยเฉพาะฐานที่พบด้านตะวันตกเฉียงเหนือ และตะวันตกเฉียงใต้ ขอบฐานขนานและสัมพันธ์กับแนวทางเดินรูปตัววี จึงเป็นงานที่สร้างคราวเดียวกัน

จากหลักฐานที่เหลือสันนิษฐานว่าอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดไม่น้อยกว่า 11 x 7 เมตร ขนาดห้อง มีพาไลหรือระเบียงยื่นออกมาจากของทางเดินด้านละไม่ต่ำกว่า 1.30 เมตร มีบันไดขึ้นทางทิศตะวันตกตรงส่วนกลางรับกับแนวทางเดินรูปตัววี ลักษณะอาคารเป็นอาคารโถงประกอบด้วยเสาก่ออิฐถือปูนที่ส่วนหน้าและส่วนหลัง โดยมีเสาไม้อยู่ภายใน เสาทั้งหมดรับน้ำหนักหลังคาเครื่องกระเบื้องและมีใบเสมาแปดทิศล้อมรอบอาคารทั้งหมดไว้

การกำหนดอายุสัมพันธ์กับระเบียบแผนผังในสมัยอยุธยาตอนต้น โดยมีการค้นพบใบเสมาหินทราย และหินชนวน โดยใบเสมาหินทรายทำมาก่อน น่าจะตั้งอยู่ที่ฐานของใบเสมาในครั้งนี้ จึงพอกำหนดอายุของอุโบสถได้ว่าอยู่ในช่วงอยุธยาตอนต้นระยะหลัง ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20²⁴

การก่อสร้างครั้งที่ 2 พบหลักฐานเพียงระบบของฐานเจียง ซึ่งแตกต่างกันทางด้านเหนือกับด้านใต้ ขณะที่ทางด้านใต้มีระบบการทำฐานเจียงซ้อนกันสองชั้น ด้านเหนือทำเป็นฐานเจียงรับแนวบัวคว่ำรับเส้นลวดบาง ๆ เข้ามาประกอบ คงเกิดขึ้นในคราวซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ในครั้งที่ 1 นอกจากนี้ยังพบว่าฐานด้านทิศเหนือซึ่งเป็นงานก่อสร้างในครั้งนี้มีเสาคิดผนังประมาณหกต้นเตี้ยติดเสมอแนวบัวคว่ำที่ทำขึ้นต่อจากฐานเจียง เสาทั้งหมดเป็นระบบเสาคิดผนัง ซึ่งแตกต่างจากเสาสี่ต้นในงานก่อสร้างในครั้งแรกใต้พื้นพระอุโบสถด้านหลังฐานชุกชี ส่วนฐานทางด้านใต้ยังปรากฏร่องรอยของเสาคิดผนัง โดยเฉพาะต้นที่สองจากด้านทิศตะวันตก มีร่องรอยของเสาอีกชุดหนึ่งที่ทับซ้อนลงไปจนเหลื่อมกัน แตกต่างจากระเบียบและลักษณะการเรียงอิฐ สัมพันธ์กับผนังข้างเดียวกันที่ยังอยู่ในสภาพดีบางช่วง ปรากฏร่องรอยของการเรียงอิฐที่แตกต่างกัน เป็นสองแบบ คือ ผนังด้านล่างติดกับฐานเจียงนิยมใช้อิฐด้านสั้นก่อเรียงกันเป็นชั้นขึ้นไป ขณะที่ผนังข้างที่ต่อเนื่องขึ้นไปนิยมเรียงอิฐโดยใช้อิฐด้านสั้นสลับด้านยาวเรียงสลับกันไปเป็นชั้น แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างงานครั้งที่ 1 กับงานครั้งที่ 2²⁵

ลักษณะรูปทรงสันนิษฐานของอาคารจึงน่าจะเป็นอาคารโถง มีแผนผังและขนาดเดียวกับงานก่อสร้างครั้งแรก ฐานอาคารได้เปลี่ยนไปจากงานคราวแรก โดยการทำฐานเจียงสูงรับแนวบัวคว่ำที่มีเส้นลวดเข้ามาประกอบ ต่อขึ้นด้วยผนังก่ออิฐถือปูนแบบเตี้ย ๆ มีเสาคิดผนังก่ออิฐถือปูนโดยอาจมีเสาในประธานด้วย เพียงแต่ไม่พบหลักฐาน รับน้ำหนักของหลังคาด้านบน ระดับพื้นของหลังคาภายในคงปรับให้สูงกว่าก่อน ช่องประตูทางเข้าอยู่ในกึ่งกลางด้านทิศตะวันตก รับกับบันไดด้านเดียวกันและยังคงมีทางเดินรูปตัววี รอบอาคารยังมีฐานปักใบเสมาแปดทิศในรูปแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลง²⁶ สามารถเทียบเคียงได้กับพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ์ในสมัยที่ 1 ที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกัน กำหนดอายุอยู่ในสมัยอยุธยาตอนกลางระยะแรกหรือช่วงกลางของพุทธศตวรรษที่ 21²⁷

²⁴ รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการขุดแต่ง ขุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะ โบราณสถานวัดหน้าพระธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : หจก. พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542), 287-288. (อัคราเนนา)

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 288 – 289.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 289.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 290.

งานก่อสร้างครั้งที่ 3 มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารโถงก่อนหน้านี้เป็นอาคารที่มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 13 x 7 เมตร ผนังก่ออิฐถือปูนทั้ง 4 ด้าน บันไดทางขึ้นยังอยู่ในตำแหน่งเดิม แต่ปรับเปลี่ยนให้สูงและยาวกว่าเดิม ประตูทางเข้าน่าจะมีประตูเดียวตรงกับตำแหน่งของบันได เสาอาคารคงมีทั้งหมด 24 ต้น รองรับหลังคาส่วนบน เสาอาคารแบ่งออกเป็นสองชุด คือ เสาประธานและเสาดิพนั่ง เป็นเสาสี่เหลี่ยม ขนาด 50 x 50 เซนติเมตร ก่ออิฐถือปูน ฐานอาคารก่อเป็นชุดฐานเฉียงซ้อนกันสามชั้น ต่อขึ้นด้วยเส้นลวด บัวคว่ำ เส้นลวดอีกชั้นหนึ่งแล้วจึง ขึ้นเป็นผนังอาคาร สังเกตได้ชัดเจนบริเวณฐานผนังสกัดด้านตะวันออก เดิมคงทำรอบฐานของอาคาร ยกเว้นบริเวณส่วนกลางของฐานด้านตะวันออก ก่อเป็นฐานเฉียงสองชั้นรับบัวคว่ำ แนวบัวคว่ำอยู่ต่ำกว่าระดับบัวคว่ำของฐานโดยรอบ หมายถึงเห็นถึงลักษณะเฉพาะพิเศษของชุดฐานส่วนนี้ที่มีความสัมพันธ์กับฐานชุกชีสี่เหลี่ยม ขนาด 2.5 x 2.5 เมตร รับฐานพระประธานรูปครึ่งวงกลม ทั้งหมดล้วนตั้งอยู่บนพื้นพระอุโบสถที่ปูด้วยอิฐ เนื้อชั้นดินอัดที่ปรับระดับพื้นที่ภายในอาคารให้สูงขึ้นและล้ำเข้าไปในพื้นที่ของอาคารส่วนในมากพอที่จะทำให้เกิดพื้นที่ว่างเปล่าส่วนหลังเพียงพอที่จะประดิษฐานพระพุทธรูป หรือรูปเคารพแบบอื่นได้ในแนวที่ตรงกับแนวฐานช่วงกลางของฐานอาคารด้านตะวันตก ดังรูปแบบที่ปรากฏแก่งานวิหารของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปสององค์หันหลังชนกันโดยมีผนังกันไว้²⁸

สำหรับฐานโอบีสมภาพว่ามีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งใหม่ บางฐานซ้อนทับอยู่บนฐานเดิมมีขนาดเล็กประมาณ 1.10 x 1.10 เมตร สันนิษฐานว่าทำขึ้นเพื่อรับกับโอบีสมที่สร้างขึ้นในรุ่นหลังทำด้วยหินชนวนสีชมพู ตั้งอยู่ตรงทิศทั้งสี่ของอาคาร ผนวกกับการศึกษาลวดลายสลักบนโอบีสม งานก่อสร้างครั้งนี้คงสร้างประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 21²⁹

งานซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ครั้งสุดท้าย มีลักษณะของแผนผังเช่นเดียวกับงานก่อสร้างครั้งที่ 3 เพียงแต่เพิ่มความหนาของผนัง และมีการปรับเปลี่ยนฐานชุกชี ถมดิน ก่ออิฐปิด ขยายฐานสี่เหลี่ยมให้ใหญ่ขึ้นจนปิดพื้นที่ส่วนหลัง มีการสร้างพระประธานก่ออิฐถือปูนบนฐานครึ่งวงกลม ด้านข้างทั้งสองของพระประธานมีฐานพระอันตบุปครึ่งวงกลมเช่นเดียวกัน ขนาดต่างกันข้างละสี่ฐาน ส่วนพระพุทธรูปสูญหายไป อย่างไรก็ตามงานซ่อมแซมในครั้งนี้อาจทำไม่เสร็จ เนื่องจากพบร่องรอย

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 290 - 291.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 291.

หลักฐานการเตรียมงานก่อสร้างใกล้เคียงกับอุโบสถมาก งานซ่อมครั้งนี้น่าจะอยู่ในช่วงหลังปลายพุทธศตวรรษที่ 21 หรือช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนที่จะทิ้งร้างไปในที่สุด³⁰ (ภาพที่ 74)



ภาพที่ 74 พระอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ถ่ายทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 291.

บทที่ 4

สรุปผลและเสนอแนะ

วัดหน้าพระธาตุมีรูปแบบการก่อสร้างมาตั้งแต่ก่อนหรือสมัยอยุธยาตอนต้น เห็นได้จาก รูปแบบของการวางแผนผังของเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมหมายเลข 4.2 4.3 4.4 4.13 4.14 4.16 และ 4.17 มีมาก่อนการก่อสร้างเจดีย์ประธานซึ่งคงเป็นงานปรับปรุงครั้งใหญ่ของวัดนี้ในช่วงหลัง

สำหรับแผนผังที่เห็นได้ชัดเจนในปัจจุบันของวัดหน้าพระธาตุยังคงรูปแบบของแผนผังใน สมัยอยุธยาตอนต้นที่ยังนิยมาวางตัวในแนวทิศตะวันออก – ตะวันตก และมีกำแพงแก้วสร้างคร่อม ส่วนท้ายของวิหารล้อมปราสาทประธานและพระอุโบสถไว้ ระยะเวลาได้มาการขยายพื้นที่ของวัดออกไป ทางทิศตะวันออกโดยมีการสร้างเจดีย์รายเพิ่มขึ้น

ในส่วนของโบราณสถานพบว่าการก่อสร้างในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันได้แก่

เจดีย์ประธาน จากการตรวจสอบรูปแบบพบว่าสร้างขึ้นในช่วงอยุธยาตอนกลาง เนื่องจาก ลักษณะของการสร้างทางด้านตะวันออกที่มีทางขึ้นเพียงทางเดียว รวมทั้งระบบของชั้นซ้อนมีความสัมพันธ์กับรูปแบบของชั้นซ้อนในสมัยอยุธยาตอนกลาง ซึ่งสามารถเทียบเคียงรูปแบบได้กับ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง จ.สุโขทัย และมีการปรับปรุงซ่อมแซมมาเรื่อย ๆ เห็นได้จากพระพุทธรูปที่ซุ้มจระนำทั้งสามด้าน คือ ทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ มีลักษณะแตกต่างกัน พบร่องรอยของการปรับเปลี่ยนที่องค์พระ โดยมีพระพุทธรูปในซุ้มจระนำด้านทิศเหนือเป็นของเดิมที่มีมาพร้อมกับการก่อสร้างเจดีย์ประธาน เนื่องจากเนื้อปูนที่องค์พระพุทธรูปมีเนื้อปูนละเอียดใกล้เคียงกับปูนบนเจดีย์ประธาน

เจดีย์ราย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 เจดีย์รายในฐานแปดเหลี่ยม แบ่งย่อยได้ 2 กลุ่ม คือ

1.1 กลุ่มที่ไม่สามารถวิเคราะห์รูปแบบได้ ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.2 4.3 4.4 4.13 4.14 4.16 และ 4.17 เนื่องจากพบเพียงฐาน แต่ระบุได้ชัดเจนว่ามีมาก่อนการก่อสร้างเจดีย์ประธาน เนื่องจากเจดีย์รายหมายเลข 4.2 และ 4.17 ซึ่งเป็นเจดีย์ในกลุ่มเดียวกันถูกฐานของเจดีย์ประธานทับซ้อนอยู่

1.2 กลุ่มที่สามารถวิเคราะห์รูปแบบได้ ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.5 และ 4.12

เจดีย์กลุ่มนี้เป็นเจดีย์ทรง ระฆังฐานแปดเหลี่ยม เทียบเคียงรูปแบบได้กับเจดีย์ประจำมณฑลพม่าของปรากฏการณ์พระธาตุนครเจดีย์วัดสามปลื้ม กำหนดอายุได้ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ 20 - 21

กลุ่มที่ 2 เจดีย์รายที่อยู่ในฐานสี่เหลี่ยม แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

2.1 กลุ่มเจดีย์รายฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.1 4.6 4.11 4.15 และ 4.18 เจดีย์กลุ่มนี้เป็นเจดีย์ทรงระฆังฐานสี่เหลี่ยม เทียบเคียงได้กับสถูปหมายเลข 34 ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

2.2 กลุ่มเจดีย์รายฐานสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 4.7 4.8 4.9 และ 4.10 เจดีย์ดังกล่าวมีหลักฐานประกอบดังต่อไปนี้

- **เจดีย์รายหมายเลข 4.7** จากการพบปูนปั้นที่หล่ออยู่บริเวณโดยรอบของฐานเจดีย์ ยกตัวอย่างเช่น ลายกลีบบัว ลายหน้ากระดาน กรอบหน้าบัน รวมทั้งเศียรพระพุทธรูปปูนปั้นที่คล้ายกับพระพุทธรูปอุ้มทอง 3 ทำให้บอกได้ว่าเจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ทรงปราสาท เหนือเรือนธาตุขึ้นไปเป็นทรงระฆังเพื่อให้สัมพันธ์กับเจดีย์รายองค์อื่น และจากการตรวจสอบลวดลายแสดงให้เห็นว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 และมีการซ่อมแซมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22

- **เจดีย์รายหมายเลข 4.8 และ 4.9** เป็นเจดีย์ทรงระฆังในฐานสี่เหลี่ยมและมีบัลลังก์ เนื่องจากพบองค์ระฆังทลายลงมาอยู่ด้านข้าง เทียบเคียงรูปแบบได้กับเจดีย์ทรงระฆังที่วัดมหาสมณจันทวัดพระนครศรีอยุธยา

- **เจดีย์รายหมายเลข 4.10** เจดีย์องค์นี้ไม่มีหลักฐานอื่นประกอบ รวมทั้งลักษณะของฐานที่ผิวด้านล่าง จึงสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่อยู่ในผังกลม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้สรุปได้ว่าเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมกลุ่มที่ 2 นี้ สร้างขึ้นช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกิดจากการขยายพื้นที่ของวัดในระยะหลังทำให้ระบบแผนผังของวัดขยายออกไปทางทิศตะวันออกมากขึ้น

วิหาร เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวในแนวทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก จากการตรวจสอบพบเศษกระเบื้องเชิงชาย 2 กลุ่ม ได้แก่ กระเบื้องเชิงชายลายดอกบัว และกระเบื้องเชิงชายลายเทพพนม ทำให้สามารถกำหนดอายุของวิหารได้ว่ามีมาตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งสัมพันธ์กับระบบของแผนผังในระยะแรกในช่วงที่เจดีย์ประธานเป็นฐานแปดเหลี่ยมเรียงกันสามองค์ และจากการพบ

กระเบื้องเชิงชายทำให้ทราบว่าการปรับปรุงเรื่อยมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนที่จะมีการทิ้งร้างไป

อุโบสถ มีการก่อสร้างและปรับปรุงทั้งสิ้น 3 ระยะด้วยกัน **ระยะแรก** ทำเป็นอาคารโถงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดห้าห้อง ภายในเป็นเสาไม้เพื่อรับน้ำหนักของหลังคา มีใบเสมาล้อมรอบอาคารไว้ทั้งแปดทิศ การกำหนดอายุอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น พร้อมการก่อสร้างเจดีย์ประธาน **ระยะที่สอง** ยังเป็นอาคารโถง แต่มีการปรับเปลี่ยนฐานของอาคารโดยทำเป็นฐานเชิงสูงรับแนวบัวคว่ำที่มีเส้นลวดเข้ามาประกอบ ต่อด้วยผนังก่ออิฐถือปูนแบบเตี้ยๆ มีเสาดัดผนัง รอบอาคารยังปัก ใบเสมาทั้งแปดทิศเช่นเดิม เทียบเคียงได้กับพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ์ใน สมัยที่ 1 **ระยะที่สาม** เปลี่ยนจากอาคารโถงเป็นอาคารผนังก่ออิฐถือปูนทั้ง 4 ด้าน เสาอาคารมีทั้งหมด 24 ต้น รองรับหลังคาส่วนบน ฐานอาคารก่อเป็นฐานเชิงซ้อนกันสามชั้น ต่อขึ้นด้วยเส้นลวด บัวคว่ำ เส้นลวดอีกชั้นหนึ่ง แล้วจึงเป็นผนังอาคาร ฐานชุกชีมีขนาด 2.5 x 2.5 เมตร รับฐานพระประธานรูปครึ่งวงกลม มีการปรับเปลี่ยนฐานของใบเสมาเหลืออยู่เพียง 4 ฐาน ต่อมา มีการปรับปรุงผนังโดยเพิ่มความหนาขึ้น และปรับเปลี่ยนฐานชุกชี ขยายฐานให้ใหญ่ขึ้น แต่การก่อสร้างยังไม่ทันเสร็จดีก็หยุดดำเนินการ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าวัดหน้าพระธาตุมีความสำคัญเปรียบเสมือนศูนย์กลางของเมืองสิงห์บุรี ซึ่งมีมาตั้งแต่ช่วงอยุธยาตอนต้น ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 20 และมีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมและบูรณะจนถึงสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนที่จะหยุดดำเนินการ สาเหตุอาจเป็นเพราะสถานการณ์บ้านเมืองในช่วงนั้นอยู่ในภาวะสงคราม ประกอบกับสิงห์บุรีในระบายนั้นเป็นเมืองหน้าด่านที่ต้องรับศึกก่อนที่จะถึงกรุงศรีอยุธยาจึงทำให้มีการทิ้งร้างไปในที่สุด

บรรณานุกรม

- กมล ฉายาวัฒนา. “ใบเสมาในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 – พุทธศตวรรษที่ 20.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- ขนิษฐา สุวรรณชาติ. “เขียนแผ่นดินวิเศษ หอมกลิ่นดอกสาละริมฝั่งน้ำเมืองสิงห์”. อนุสาร อ.ส.ท. 45, 2 (กันยายน 2547) : 34-46.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 คราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ เจ้าจอมมารดาโหมด ม.ป.ท., 2465.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. “การศึกษาวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมสองแบบ ทรงระฆังกลม และทรงระฆังกลมบนฐานชั้นบนแปดเหลี่ยม.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.
- น.ณ ปากน้ำ [นามแฝง]. ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ ๑ : เมืองโบราณ, 2540.
- _____. วิวัฒนาการลายไทย. กรุงเทพฯ ๑ : เมืองโบราณ, 2550.
- _____. พระพุทธรูป สื่อศรัทธาและการสืบเนื่องของมรดกวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ๑ : เมืองโบราณ , 2543.
- ประทีป เฟื่องตะโก. “กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา.” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.
- ปิ่นเพชร สาตราวาหะ. “การศึกษาพระปรางค์ในสมัยอยุธยาตอนต้น ที่จังหวัดอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.
- ปัฐยารัช ธรรมวงษา. “การศึกษาพัฒนาการทางรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดเชิงท่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

ปัทมา วิจิตจรูญ. “การศึกษาแผนผังในสมัยอยุธยาในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” วิทยานิพนธ์
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543

มหาวิทยาลัยศิลปากร. โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อดึงดูด
นักท่องเที่ยว จ.สิงห์บุรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2549.

ระพีพรรณ ไชยภักดี. คู่มือนำชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ :
แสงแดดเพื่อนเด็ก, 2542.

รายงานวัดหน้าพระธาตุ โครงการชุดแต่ง ชุดค้นและออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดหน้า
พระธาตุ. กรุงเทพฯ : หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง, 2542. (อัดสำเนา)

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พัฒนาการศิลปกรรมสมัยก่อนอยุธยาและสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18 – 23).
ศิลปากร : โครงการลพบุรีศึกษาเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาการของสังคมและเศรษฐกิจไทย ,
2549.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
พิมพ์ครั้งที่ 3, 2550.

_____. วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลายและลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์การพิมพ์, 2522.

ศศิ ยุกคະนันท์. “คตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
บัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2532.

ศรินยา ปาทา. “พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยจากพระอุระและพระพาหุซ้ายของพระมงคลบพิตร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” สารนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.

สมิทธิ ศิริภัทร์. “วิวัฒนาการพระปรารักษ์.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
ศิลปะคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2513.

ประวัติผู้วิจัย

ชอ-สกุล

นางสาวปัทมา จูเจีย

ที่อยู่

1289/2 ต.บางพุทรา อ.เมือง จ.สิงห์บุรี 16000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2543

สำเร็จการศึกษา ศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2547-ปัจจุบัน

เป็นครูสอนวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนนวมิราชูวิทยาลัย